

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

**ROZVÍJENÍ VYPRAVĚČSKÝCH DOVEDNOSTÍ ŽÁKŮ
NA 1. STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Jaroslava Štrébllová

1. stupeň ZŠ

léta studia (2006 – 2012)

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Zdeněk Suda, CSc.

Plzeň, květen 2012

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací pod vedením PhDr. Zdeňka Sudy, CSc., kterému tímto děkuji za odbornou pomoc, cenné rady a podnětné připomínky při zpracování této diplomové práce.

V Chebu dne 20. května 2012

.....
vlastnoruční podpis

Obsah:	str.	3
Úvod		4
1 Teoretická část – Vypravování		5
1.1 Stručná charakteristika vypravování		5
1.2 Požadavky na vypravování		6
1.2.1 Invence		7
1.2.2 Kompozice		7
1.2.3 Stylizace		8
1.3 Jazykové prostředky pro oživení vypravování		8
1.4 Zastoupení slohových útvarů a požadavků na vypravěčské dovednosti v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání		9
1.4.1 Metoda rozhovoru s jinými učitelkami		11
1.4.2 Sestavení dotazníku pro učitele		12
1.4.2.1 Dotazník pro učitele		13
1.4.3 Analýza Dotazníku pro učitele		15
1.5 Příprava žáků k mluveným projevům		27
1.5.1 Rozvoj slovní zásoby		27
1.5.2 Osvojování vypravěčských dovedností		28
1.6 Příprava žáků k písemným projevům		28
1.6.1 Osnova		28
1.6.2 Koncept		29
1.7 Ukázky cvičení pro nácvik rozvoje vypravěčských dovedností		29
2 Praktická část – Hodnocení slohových prací žáků		41
2.1 Analýza žakovských prací		41
2.1.1 Rozbor vzorků písemných žakovských prací		42
2.1.2 Časté nedostatky v žakovských písemných komunikátech		53
3 Závěr		59
4 Seznam použité literatury		60

Úvod

Učím dvanáct let a stále častěji se setkávám se zhoršeným vyjadřováním žáků. Proto jsem si pro svou diplomovou práci vybrala téma Rozvíjení vypravěčských dovedností žáků na 1. stupni základní školy.

Na vzorku žákovských prací (vypravování na téma Cesta neznámým lesem) se pokusím analyzovat slovní zásobu (vybraných slovních druhů) současných žáků. Budu rovněž sledovat, jak žáci pracují s invencí, kompozicí a stylizací. Pro přehledné znázornění výsledů vzorku žákovských prací využiji tabulek a grafů.

Zaměřím se na využití vhodných substantiv a výstižných adjektiv, plnovýznamových sloves, citoslovcí, doplňkových slov, nadbytečných a nespisovných výrazů. Sledovat chci rovněž prostředky oživující vypravování (přímá řeč, přítomný čas, přirovnání).

Součástí mé práce bude též zadání a vyhodnocení dotazníku týkajícího se aktuální problematiky výuky slohu na 1. stupni základní školy (pro učitele 1. stupně základní školy), v rámci metodického sdružení s učiteli (včetně kolegyně z jiných škol), jejichž žáci se zapojili do psaní vypravování. Porovnáím, jak byla práce žákům zadána, a vyhodnotím dostupnost a aplikaci metodických materiálů ve zkoumané oblasti.

Učitelé dnes nemají k dispozici jednotné osnovy ani jednotné metodické materiály pro výuku slohových útvarů. Závazné pro jejich výuku jsou školní vzdělávací programy (ŠVP), které školy přizpůsobují úrovni svých žáků.

Pokusím se porovnat požadavky Rámcového vzdělávacího programu základního vzdělávání (dále jen RVP ZV) na výuku slohu s realitou a doporučím některá osvědčená cvičení pro nácvik a zdokonalování vypravěčských dovedností žáků na 1. stupni základní školy.

1 Teoretická část – Vypravování

Vypravování slouží k vyjádřování jedinečných událostí. V souvislém textu probíhají reálné nebo fiktivní události v určitém časovém úseku, vypravěč využívá subjektivní úhel pohledu na vypravovanou skutečnost.

V jednodušší formě se uplatňuje v běžné komunikaci a v publicistice, v náročnější podobě pak v jednotlivých žánrech krásné literatury. Rozsah textů není rozhodující.

1.1 Stručná charakteristika vypravování

Vypravování je jedním z prvních slohových útvarů, s nímž se žáci ve škole setkají. Základním poznatkem by mělo být, že každé vypravování má děj (úvod, zápletku, vyvrcholení, rozuzlení, závěr). Oživit ho můžeme přímou řečí, citoslovci, personifikací, užitím ich formy, přechodem vypravování z minulého do přítomného času (historický prézens) apod.¹

Spontánně tvořený projev postrádá často motivaci a souvislosti líčeného děje, naopak obsahuje vedlejší a pro vlastní děj zcela nepodstatné subjektivní postřehy a údaje. Ve většině epických žánrů se kombinují vypravování s charakteristikami postav, s popisy nebo s úvahami.

V běžném vypravování (spontánní denní komunikace, dopis) nemusí mít obsah propracovanou kompozici, může mít jen jednoduchou časovou linii, někdy může být evidentní i odklon od daného tématu. V každém případě bude text velmi subjektivní.

V uměleckém vypravování je propracovaná kompozice, často se objevují popisné pasáže, kombinace dějových linií, retrospektiva, dialogy se střídají s monology.

Vypravování existuje v psané i mluvené podobě. Jedná se o dynamický slohový útvar, v němž se jedna nebo několik jednajících osob účastní děje v určitém časovém horizontu.

Obsah děje tvoří a ovlivňuje činnost postav. Každé epické dílo jako celek je vlastně vypravování. Vypravování jako slohový útvar bývá často doplňováno retardačními prvky popisnými či výkladovými, ale také různými odbočkami v podobě jiné dějové linie.

Popisné prvky charakterizují prostředí a postavy, výkladové prvky vysvětlují jednání osob a vzájemné vztahy mezi postavami i mezi prostředím a postavami, mají však také

¹ Markéta Krůželová – Máme rádi sloh

funkci stylistickou. Odstraňují jednotvárnost, zvyšují poutavost příběhu a zvědavost na výsledek děje.²

Každé vypravování se skládá z několika složek, mezi nimiž je časová a příčinná souvislost. Výběr a řazení těchto složek je pro vypravování stěžejní, rozsah podrobností je zcela závislý na autorovi. Ten tak může vypuštěním některých složek děj zrychlit, jindy naopak lze přidáním dalších pasáží dosáhnout zpomalení dějového spádu.

Řazení složek je zejména v běžném vypravování závislé na tom, jak děj probíhá ve skutečnosti, ve smyšlených příbězích pak, jak by děj probíhat mohl. Citlivé přesouvání jednotlivých složek zvyšuje zvědavost adresáta a je důležitým kompozičně stylistickým prostředkem. Nejpropracovanější bývá pochopitelně v uměleckém provedení.

Typickým charakteristickým jazykovým prostředkem je přímá řeč. Spád děje, dějová linie, zápletka a rozuzlení – pointa – zvyšují dynamičnost příběhu. Vypravování oživí také výběr vhodných podstatných a výstižných přídavných jmen, plnovýznamových sloves, citoslovcí, převedení vypravování z minulého času do přítomného času pro zvýšení napětí, personifikace a metafory.

1.2 Požadavky na ústní vypravování

V praktickém slohovém výcviku je důležitější mluvený projev, neboť žák, který se nedokáže vyjádřit ústně, nedokáže to ani písemně. Proto by příprava písemného projevu měla začínat v ústní podobě.

Jednak získáme přehled o žakově slovní zásobě, jednak máme možnost postupně odstraňovat případné nedostatky pomocí záměrně zvolených cvičení na izolovaných větách.

Ústní projev by měl být souvislý, tematická návaznost jednotlivých složek tvoří obsah vypravování. Žákův mluvený projev výrazně ovlivňují a oživují neverbální (gesta, mimika) a paraverbální (tempo řeči, pauzy, intonace, síla hlasu – důraz na přirozený přízvuk) prostředky, a to víc, než jsme ochotni připustit. Rozvoj mluveného projevu jednotlivých žáků probíhá ve všech předmětech.³

2 Alois Jedlička, Věra Formánková, Miroslava Rejmánková – Základy české stylistiky

3 Hubáček Josef – Didaktika slohu

Výsledek mluveného slova je vždy závislý na posluchačích. V krajním případě může nevhodná interpretace zcela zkreslit původní záměr autora.

K nácviку jsou velmi vhodné referáty o knize a mluvní cvičení na dané téma, které si žáci mohou připravit doma. Ve škole využijeme samostatnou reprodukci přečteného textu nebo prezentaci skupinového díla. Významnou součástí může být hodnocení spolužáka či skupiny. K tomu je nutné vcítit se do role posluchače a přiměřeně reagovat.

Posluchač by měl k naslouchání přistupovat s pocitem, že se dozví něco nového. Pokud pochopí záměr mluvčího, lze konstatovat, že mluvčí svůj úkol splnil. Lépe se žáci do této problematiky vcítí, jsou-li jednou v roli mluvčího, jindy v roli posluchače.

Základem vyučování slohu na 1. stupni ZŠ jsou slohové útvary. Vypravování žáků bývá často propojováno s popisem prostředí. Pro počáteční hromadný nácviк, který probíhá v několika fázích – invence, kompozice, stylizace – se nejlépe hodí společný zážitek.

1.2.1 Invence

Invence představuje práci s informacemi (jejich shromažďování, třídění a vhodný výběr), které předcházejí vlastnímu nácviку tvoření souvislého projevu. Rozhovorem učitele se žáky dochází k individuálnímu vybavování prožitků. Žáci si zpravidla uvědomují dějovou posloupnost, souvislosti a vztahy mezi postavami i událostmi. Subjektivní stanovisko je při vypravování velmi důležité.

1.2.2 Kompozice

Kompozice je podstatná pro sestavování vlastního projevu. Žáci se učí pracovat s osnovou, která pak řídí vypravování příběhu obvykle v časovém postupu tak, jak děj opravdu probíhal (lineární kompozice). Pro počáteční nácviк práce s osnovou je optimální využít soubor obrázků, které žáci mohou nejprve seřadit podle toho, jak se děj odehrává a teprve potom podle obrázkové osnovy vyprávět děj příběhu.

K nácvičku vytvoření osnovy lze velmi dobře využít jednoduchých textů rozdělených do odstavců. Žáci vymýšlejí název pro jednotlivé odstavce – nejprve ve větách, později se naučí zkrátit věty na hesla.

Následuje vypravování (v tomto případě reprodukce) podle vzniklé osnovy. Každý bod v osnově žáci patřičně rozvedou nejdřív ústně, po náležitém osvojení nacvičují písemný projev. Je dobré vést žáky hned od začátku ke členění textu do odstavců. Každý bod osnovy rozvedou žáci do nového odstavce. Až si žáci učivo dostatečně osvojí, mohou mít víc odstavců, než je bodů v osnově.

1.2.3 Stylizace

Při stylizaci věnujeme pozornost jazykovým prostředkům. Žáci na 1. stupni tvoří nejčastěji větný celek složený z pěti až šesti slov, souvětí většinou ze dvou vět. Větší počet vět v souvětí zatím žákům činí obvykle značné potíže, tato souvětí nebývají obvykle dobře srozumitelná.⁴

Slovní druhy jsou zastoupeny podle úrovně předchozího nácvičku přípravných stylizačních cvičení. Cvičení psaná bez přípravy jsou chudší na přídavná jména, zatímco slovesa, ukazovací zájmena a některá příslovce se vyskytují ve zvýšeném počtu. Často se objevuje opakování stejných slov a velký je také výskyt slov nadbytečných.

1.3 Jazykové prostředky pro oživení psaného vypravování

Psané vypravování výrazně oživí přímá řeč. V ní je dovoleno využít i nespisovné a hovorové češtiny, včetně nespisovných tvarů slov a koncovek. Slovesa v přítomném čase pak zvyšují napětí, neboť lze očekávat dobrý konec sebevětšího dobrodružství. Stejnou funkci má také ich forma, pokud se pro ni autor vypravování rozhodne. Použitá citoslovce navozují situaci bezprostředních reakcí. Věty jednoduché napomáhají dynamickému spádu příběhu. Stavbu složitějších souvětí žáci na 1. stupni obvykle nezvládnou.

Naproti tomu nadbytečná slova, často se opakující výrazy, zbytečně velké množství ukazovacích zájmen a časových příslovcí ubírají dynamičnosti vyprávěného příběhu.

4 Hubáček Josef – Didaktika slohu

Podobně zdlouhavá, nesprávně utvořená souvětí mohou být příčinou zkreslení nebo nepochopení pointy – rozuzlení zápletky příběhu.

1.4 Zastoupení slohových útvarů a požadavky na vypravěčské dovednosti v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV)

V Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání⁵ není jednoznačně vymezeno, kdy se žáci mají seznámit s jednotlivými slohovými útvary, jako tomu bylo v dřívějších osnovách. Absenci jednotného metodického přehledu výuky slohových útvarů tak jednotlivé školy nahradí rozdělením slohových útvarů do ročníků na 1. stupni podle vlastního uvážení. Nejvíce problémů přináší tato skutečnost žákům, jejichž rodiče z jakéhokoli důvodu mění často svým dětem školu.

V RVP ZV se výuka slohu vyskytuje zejména ve vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace, který zaujímá ve výchovně vzdělávacím procesu stěžejní roli. Kromě toho však prolíná všemi průřezovými tématy a je neoddělitelnou součástí všech kompetencí, jimiž má základní škola své žáky vybavit.

Promítá se zejména ve vzdělávacím oboru Český jazyk a literatura, který má komplexní charakter, ale pro větší přehlednost je rozdělen do tří složek (komunikační a slohová výchova, jazyková výchova a literární výchova). Vypravování spadá do části komunikační a slohové výchovy. Cílem této vzdělávací oblasti je mimo jiné osvojování jazyka jako prostředku k získávání či předávání informací a zvládnutí běžných pravidel mezilidské komunikace, včetně sdílení zážitků.

Z hlediska vypravěčských dovedností žáků se v RVP ZV v očekávaných výstupech objevuje na 1. stupni v 1. období (1. - 3. ročník):

- volí vhodné verbální prostředky řeči v běžných školních i mimoškolních situacích
- píše věcně správně jednoduchá sdělení

ve 2. období (4. a 5 ročník):

- reprodukuje obsah přiměřeně složitěho sdělení
- volí náležitou intonaci, přízvuk, pauzy a tempo svého komunikačního záměru
- píše správně po stránce obsahové i formální jednoduché komunikační žánry

⁵ Jeřábek Jaroslav, Tupý Jan – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

- sestaví osnovu vyprávění a na jejím základě vytvoří krátký mluvený nebo písemný projev s dodržáním časové posloupnosti

Jako učivo je zde nabídka:

- čtení jako zdroj informací
- naslouchání praktické i věcné
- mluvený projev – vyjadřování závislé na komunikační situaci
 - vypravování jako *komunikační žánr*
- písemný projev – vypravování jako *komunikační žánr*

A pak už vlastně záleží na každém učiteli, jak žáci s daným učivem budou pracovat.

Klíčové kompetence představují schopnosti a dovednosti důležité pro život všech občanů. Ve všech vymezených výstupech jsou patrné vyprávěcí dovednosti, které by měl zvládnout každý žák. Ve svém velmi stručném přehledu uvádím příklady – některá využití ve vypravování uvádím v závorce.

Kompetence:

1. k učení – operuje s obecně užívanými symboly (výstižnost)
 - uvádí věci do souvislostí (zápletka – rozuzlení)
2. k řešení problémů – naplňuje způsob řešení problémů (osnova)
3. komunikativní – vyjadřuje se výstižně, souvisle a kultivovaně v písemném i ústním projevu
 - naslouchá promluvám druhých lidí
 - formuluje a vyjadřuje své myšlenky v logickém sledu (spád děje)
4. sociální a personální – přispívá k diskusi v malé skupině (ústní vypravování)
5. občanské – projevuje smysl pro tvořivost (vlastní psané vypravování)
6. pracovní – dodržuje vymezená pravidla (osnova, odstavce, koncept)

Podobně by bylo možno ukázat využití vyprávěcích dovedností ve všech vzdělávacích oblastech a oborech, včetně průřezových témat, nejvíce pak v mediální výchově.

Ke zpracování potřebných informací využívají dnes žáci ve značné míře moderních komunikačních technologií (vzdělávací oblast Informační a komunikační technologie). Rozvíjejí tak schopnost formulovat svůj požadavek (přesnost vyjadřování – užívání konkrétních pojmů – jednoznačné pokyny počítači).

Při interakci využití práce s počítačem se dále učí využívat algoritmické myšlení, uplatní se při nácvičku algoritmu vypravování – osnova, odstavce, koncept. V neposlední řadě pak slouží tištěná podoba žákovských prací k lepší čitelnosti.

1.4.1 Metoda rozhovoru s jinými učitelkami

Na schůzce s učitelkami nás zajímaly dostupné učebnice a metodiky pro výuku vypravování, které jsou na různých školách odlišné. V některých učebnicích není o teorii vypravování žádná zmínka, další učitelky využívají učebnici s vymezeným rozsahem teorie.

Práci na vzorcích vypravování *Cesta neznámým lesem* zadaly kolegyně různě. V rámci 45 minut jediné vyučovací hodiny si žáci vytvořili osnovu a po přečtení a opravě některých osnov pracovali žáci samostatně. Na konci hodiny odevzdali koncept.

Jiná třída pracovala na společné osnově a žáci ve skupinách zkoušeli společně rozvíjet děj. Potom si každý upravil body osnovy podle vlastní fantazie, která provázela jeho příběh. Následovala samostatná práce. Každý si měl vybrat některou z možností oživení příběhu, které byly napsány na tabuli. Kdo chtěl, mohl doma přepsat práci rukou nebo na počítači.

Dyslektická třída pracovala nejprve s podstatnými jmény v rámci významového okruhu *les*. Ke konkrétním podstatným jménům hledali žáci vhodná přídavná jména. Následovalo cvičení obměny slovesa *jít, být a mít* v připravených větách, které dostali žáci namnožené. Ve škole si pak žáci podle pokynů sestavili osnovu a vypravování psali jako domácí úkol na počítači. Na splnění úkolu měli týden.

Poslední skupina pracovala ve dvouhodině. Po procvičení přímé řeči, včetně pravopisu, měli žáci ve skupinách sestavit všeobecnou osnovu, jejíž konkrétní body si žáci upravili pro svůj příběh. Další hodinu psali koncept. Pokusili se navzájem ve dvojicích opravit gramatické chyby. Na konci hodiny mohli odevzdat koncept, nebo si ho doma upravit, doplnit a popř. přepsat na počítači. Této možnosti využilo pouze šestnáct žáků, ostatní odevzdali koncept.

Hodně záleží na tom, kdo a jak žáky vede. Některé učitelky jsou rády, že žáci zvládají gramatiku, jiné se soustřeďují na čtení s porozuměním, další preferují ústní vyjadřování.

Dnes děti mají s vyjadřováním velké problémy. Doma většina z nich komunikuje nejčastěji s počítačem, s vrstevníky pokračují v ústní komunikaci na hovorové úrovni, poměrně málo čtou, proto ani slovní zásoba není nejlepší.

Největší problém však viděly všechny zúčastněné kolegyně v nedostatku času, neboť písemné vypravování patří k časově nejnáročnějším nácvikům komunikačních dovedností a v časovém rozvržení učiva českého jazyka na to prostě nenacházejí dostatečný prostor.

Protože byla do časové dotace na 1. stupni zařazena povinná výuka cizího jazyka v rozmezí tří vyučovacích hodin týdně, snížil se počet hodin češtiny o jednu. Vezmeme-li v úvahu, že ztráta jediné hodiny týdně znamená v průběhu školního roku cca 40 vyučovacích jednotek, pak zcela jistě nejde o bezvýznamnou časovou ztrátu a někde se to musí projevit. Většina učitelek se shodla na tom, že v průběhu 1. stupně je přesto nutné žáky na tento náročný úkol postupně připravovat. Slušných výsledků v této oblasti tak mohou žáci dosahovat až na druhém stupni základní školy, popř. na osmiletém gymnáziu.

1.4.2 Sestavení dotazníku pro učitele

Při sestavování dotazníku jsem se zaměřila na metodickou vybavenost pedagogů, dostupnost vhodných učebnic a metodických materiálů pro výuku vypravování na 1. stupni.

Považuji za důležité porovnat ukázky praktických dovedností žáků, a to využívání průpravného učiva v rámci tématu Nauka o slovu, které je pro nácvik vypravování naprosto nezbytné a které by měli žáci po průběžném výcviku, byť často nesystematickém, umět aplikovat při psaném vypravování.

Učitelky se vcelku shodly, že vypravování činí žákům značné potíže, i když se v každé třídě najdou dobří vypravěči. Ve škole se nácvik vypravování hodně trénuje na reprodukci společně přečteného textu, aby mohli všichni žáci sledovat a kontrolovat sled a dějovou posloupnost.

Dotazník jsem rozdala na chebských školách. Ty, které jsem dostala zpět v daném termínu, mi poskytly zajímavé výsledky.

1.4.2.1 Dotazník pro učitele ZŠ

1. Věk:

do 25 let 26-35let 36-55 let 56 a více let

2. Učím:

méně než 5 let 6 – 15 let více než 15 let

3. Učím na:

úplné ZŠ neúplné ZŠ (jen 1. stupeň) v jednotřídce ve speciální třídě

4. Počet žáků ve třídě:

do 15 16-20 21-25 26 a více

5. Při výuce vypravování:

považuji RVP za dostatečný stačí mi metodiky Čj z předchozích let
ŠVP své školy považuji za dostatečný postrádám jednotnou metodiku výuky slohu

6. Sloh učím:

jako samostatnou hodinu jednou týdně jako součást hodiny Čj a literatura
nepravidelně při využití mezipředmětových vztahů
jinak – jak

7. Moji žáci:

nemají s vyjadřováním problémy občas nedovedou výstižně říct, co potřebují

8. Žáci používají při vyjadřování často:

nevýstižná slovesa přídavná jména slohově nevhodná
nespisovná slova výplňková slova

9. Při nácvičku psaného vypravování pracují žáci s osnovou:

někdy vždy nikdy
systematicky jen s obrázkovou jen s pomocí učitele

10. Osnovu dokážou žáci vytvořit:

samostatně ve skupinách s pomocí učitele

11. Text vypravování člení většina žáků do odstavců:

automaticky pouze na pokyn učitele

12. Obsahové prvky jsou řazeny většinou:

souvisle nesystematicky

13. Nejvíce používají žáci při vypravování:

podstatná jména přídavná jména slovesa citoslovce

14. Při práci žáci používají slohově vhodná:

podstatná jména přídavná jména slovesa

15. Pro oživení vypravování žáci využívají:

věty jednoduché přímou řeč věty zvolací přítomný čas

16. Přímou řeč žáci:

používají automaticky nedokážou samostatně použít

17. Pracují vaši žáci s konceptem?

vždy někdy nikdy

18. Žáci píšou čistopis:

ručně na počítači jak kdy odevzdávají jen koncept

19. Žáci píšou čistopis:

vždy ve škole vždy doma někdy ve škole, někdy doma nepíší vůbec

20. Vaše další postřehy a doplňky:

.....

Děkuji za vyplnění dotazníku.

1.4.3 Analýza dotazníku pro učitele

Dotazník vyplnilo celkem 21 učitelek od začínajících až po ty, které v blízkých letech ukončí svou profesní dráhu.

Dvě učitelky s nejkratší praxí procházejí už pouze výukou podle školních vzdělávacích programů, dalších devět krátce učilo podle jednotných osnov základního vzdělávání, které vymezovaly učivo, které měl žák na konci roku umět. Zbývajících deset učitelek má dostatek zkušeností k porovnání výhod či nevýhod jednotných nároků na žáky 1. stupně s variabilním školním vzdělávacím programem pro školu, na níž učí, s dnešními výstupy, které jsou na každé škole jiné.

Devatenáct pedagogů je z úplných ZŠ, jedna z venkovské školy, jedna z dyslektické třídy, jen ve dvou třídách je počet žáků menší než 20, v sedmi naopak více než 26. Vypravování vyžaduje individuální přístup k žákům, neboť každé dítě má jinou slovní zásobu a jiné vypravěčské dovednosti, proto je výuka slohového postupu v tak početných třídách jistě velmi náročná.

Při výuce vyprávěcích slohových postupů považují tři respondenti RVP ZV za nedostatečný a pět jich postrádá jednotnou metodiku výuky slohu. Ty kolegyně, které měly možnost pracovat s metodikami výuky slohu v jednotných osnovách i podle ŠVP, uvádějí, že ŠVP považují za dostatečný a vystačí s metodikami z předchozích let.

Sloh je nejčastěji vyučován pravidelně jako samostatná vyučovací jednotka jednou týdně, následuje výuka podle požadavku RVP ZV učit český jazyk v komplexní podobě. Obě učitelky ze třídy venkovské a dyslektické uvádějí nepravidelnou výuku slohu, nejčastěji v rámci mezipředmětových vztahů. Jedna kolegyně, která absolvovala kursy Čtením a psaním ke kritickému myšlení, preferuje dvouhodinu výuky slohových útvarů.

V každé třídě se pochopitelně objeví několik žáků, kteří v dotazníku uvedené problémy nemají, přesto naprostá většina učitelek uvádí, že jejich žáci s vyjadřováním určité problémy občas mají.

Žáci používají při vyjadřování často nevýstižná slovesa, nespisovná slova, nevhodná přídavná jména, velmi často se naopak objevují doplňková slova – při vypravování jsou to nejčastěji časová příslovce a nadměrné množství ukazovacích zájmen.

Při nácvičku psaného vypravování pracují žáci s osnovou téměř vždy. Učitelky nižších tříd 1. stupně (1.-3. ročník) uváděly jako doplňující informace, že s psanou formou

vypravování nepracují podle ŠVP vůbec. V průběhu 1. třídy mohou žáci s pomocí učitele řadit obrázky do řady podle posloupnosti příběhu a příběh vyprávět, výstup po absolvování 3. ročníku pak vyžaduje, aby žák dokázal vyprávět podle obrázkové osnovy – zpravidla se jedná o reprodukci společně přečteného textu. Zpočátku sestaví žáci osnovu obvykle s pomocí učitele. Text vypravování člení většina žáků do odstavců nejčastěji rovněž jen na pokyn učitele.

Řazení obsahových prvků bývá velmi závislé na komunikativních dovednostech jednotlivých žáků. Určitou roli zde hraje také ročník, ve kterém se žák nachází. Z dotazníků tak vyplývá mírná převaha nesystematického řazení, které uvádí většina učitelů nižších ročníků. S nácvičkou a zlepšováním vypravěčských dovedností v jednotlivých ročnících se zlepšuje také plynulost vypravování samotného.

Při vypravování používají žáci nejčastěji podstatná jména a slovesa. Nejvýstižněji dokážou použít právě podstatná jména, jistě je to výsledek systematické výuky nauky o slovech, kde se dostatek času věnuje z hlediska slohu průpravným cvičením se slovy nadřazenými a podřazenými, souřadnými a souznačnými, slovům opačného významu a dalším.

Svá vypravování dokážou žáci oživit jednoduchými větami, které ovlivní spád děje. Velmi často také používají přímou řeč, kterou ovšem zatím samostatně nezvládnou, neboť její výuka bývá zařazena až ke konci pátého ročníku.

Koncept využívá naprostá většina učitelů, víc než polovina však uvádí, že jej používá pouze někdy, pravděpodobně z časových důvodů. Zcela bez konceptu pak pracují první ročníky, které se s psaným vypravováním v prvním roce školy nesetkají.

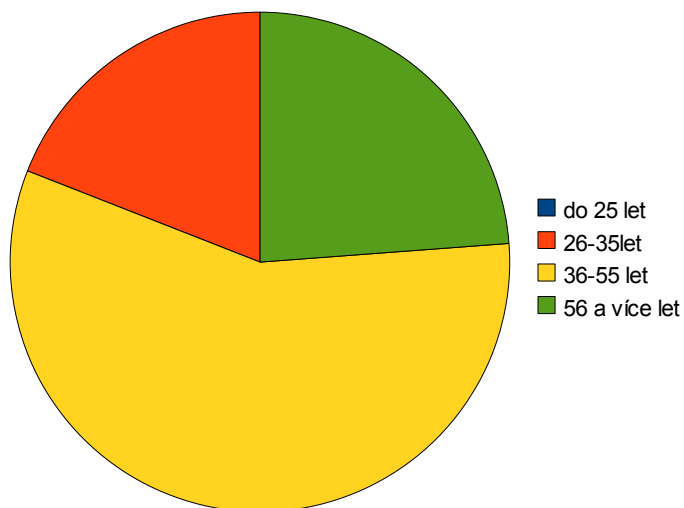
Naprostá většina žáků přepisuje své vypravování ručně, dyslektici obvykle texty nepřepisují vůbec nebo je za domácí úkol píšou na počítači (někdy i ve škole). Ostatní žáci píšou vypravování doma jen někdy.

V dalších poznámkách a postřezích učitelky uvádějí, že na výuku psaného vypravování není na prvním stupni dost času a úroveň jednotlivých žáků ve třídě je dost rozdílná, proto je poměrně obtížné dosáhnout v psaném vypravování dobrých výsledků. Z hlediska slohového útvaru vypravování lze tak první stupeň považovat spíše za přípravnou fázi rozvoje vypravěčských dovedností.

Následuje přehled otázek zpracovaný v tabulkách, včetně procentového vyjádření poměru jednotlivých složek. Pro lepší názornost jsem získané výsledky převedla do grafů.

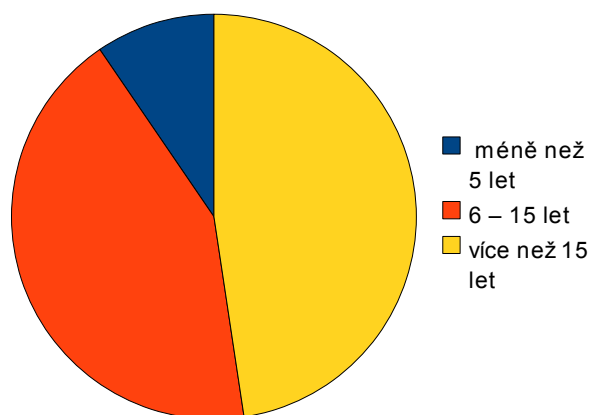
1. Věk:

do 25 let	26-35let	36-55 let	56 a více let
0	4	12	5
0,00%	19,05%	57,14%	23,81%

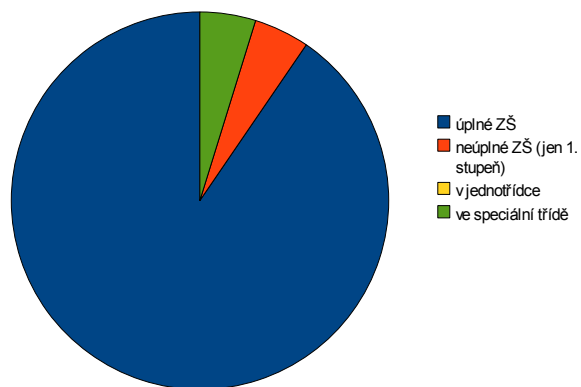
2. Učím:

méně než 5 let	6 – 15 let	více než 15 let
2	9	10
9,52%	42,86%	47,62%

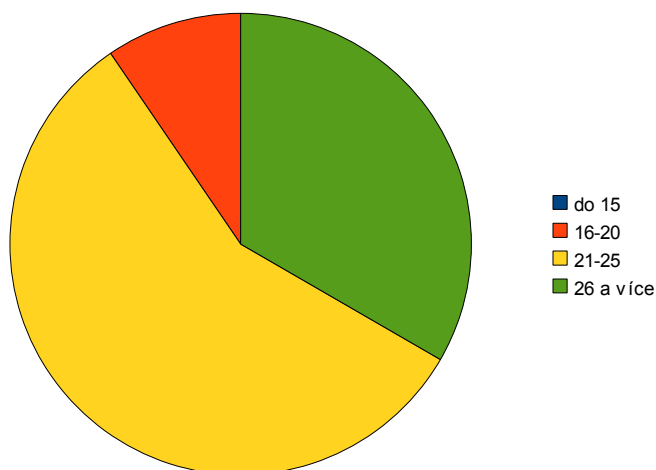
3. Učím na:

úplné ZŠ	neúplné ZŠ (jen 1. stupeň)	v jednotřídce	ve speciální třídě
19	1	0	1
90,48%	4,76%	0,00%	4,76%

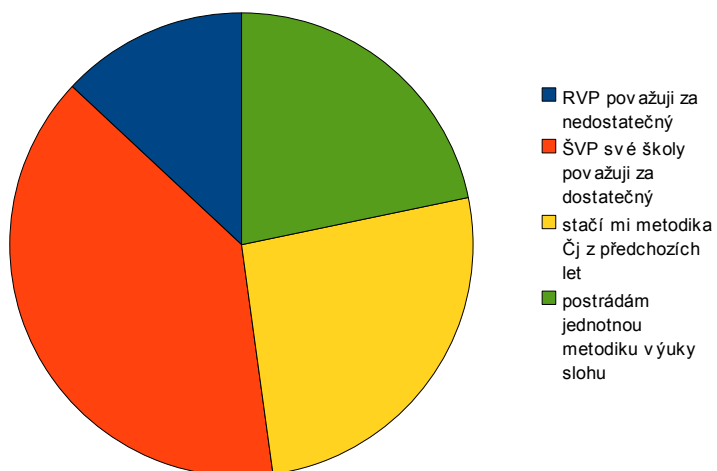
4. Počet žáků ve třídě:

do 15	16-20	21-25	26 a více
0	2	12	7
0,00%	9,52%	57,15%	33,33%

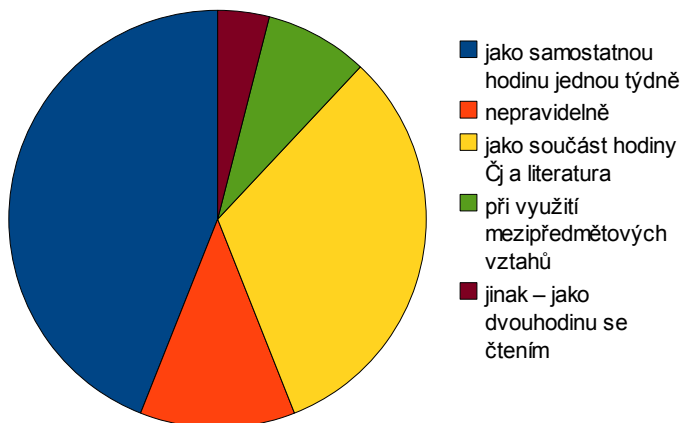
5. Při výuce vypravování:

RVP považují za nedostatečný	3	13,04%
ŠVP své školy považují za dostatečný	9	39,13%
stačí mi metodika Čj z předchozích let	6	26,09%
postrádám jednotnou metodiku výuky slohu	5	21,74%

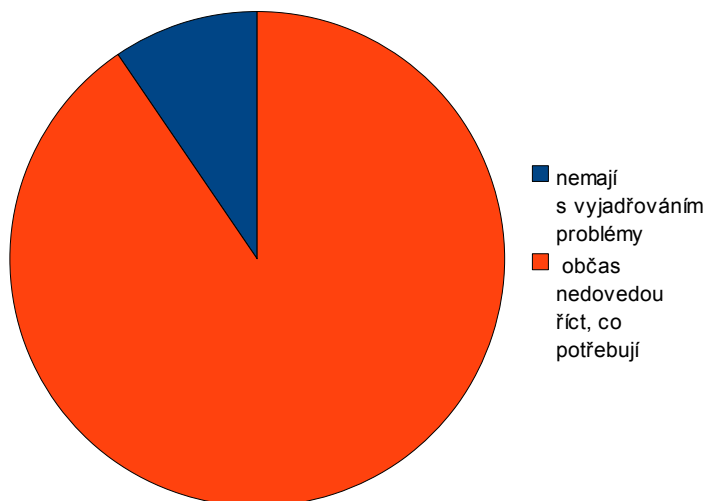
6. Sloh učím:

jako samostatnou hodinu jednou týdně	11	44,00%
nepravidelně	3	12,00%
jako součást hodiny Čj a literatura	8	32,00%
při využití mezipředmětových vztahů	2	8,00%
jinak – jako dvouhodinu se čtením	1	4,00%

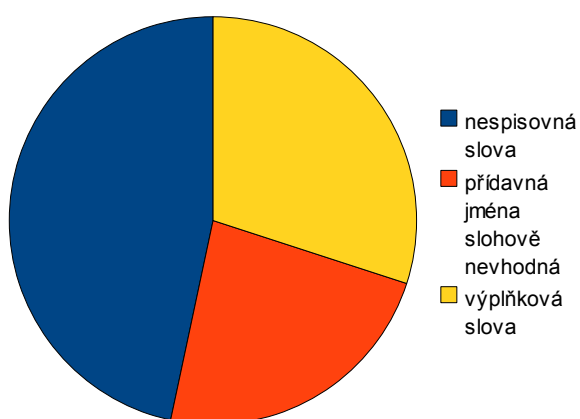
7. Moji žáci:

nemají s vyjadřováním problémy	občas nedovedou říct, co potřebují
2	19
9,52%	90,48%

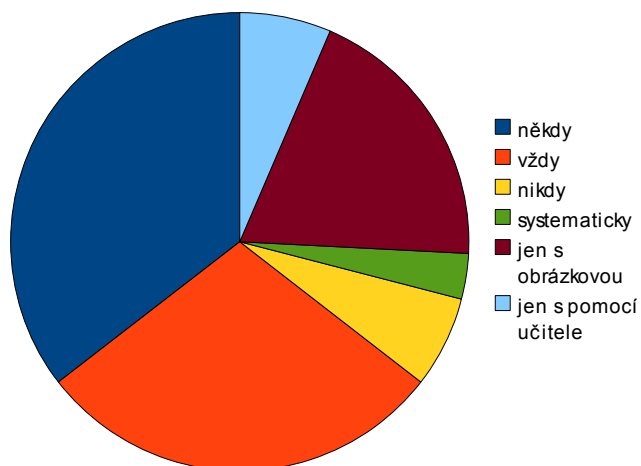
8. Žáci používají při vyjadřování často:

nevýstižná slovesa	12	28,57%
nepisovná slova	14	33,33%
přídavná jména slohově nevhodná	7	16,67%
výplňková slova	9	21,43%

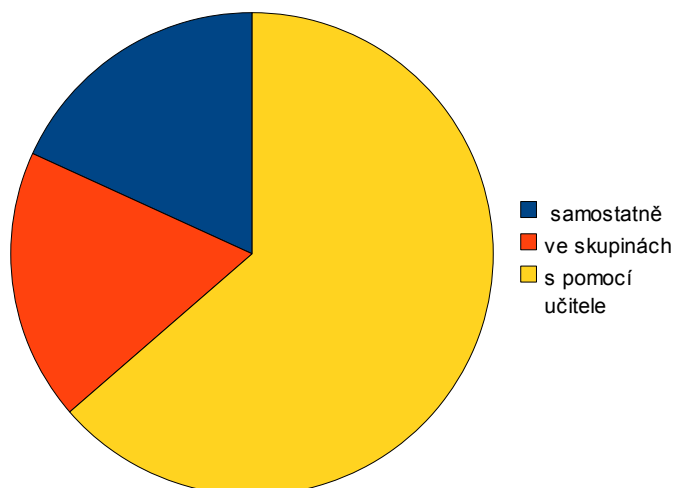
9. Při nácviu psanéu vypravování pracují žáci s osnovou:

někdy	vždy	nikdy	systematicky	jen s obrázkovou	jen s pomocí učitele
11	9	2	1	6	2
35,48%	29,03%	6,45%	3,23%	19,36%	6,45%

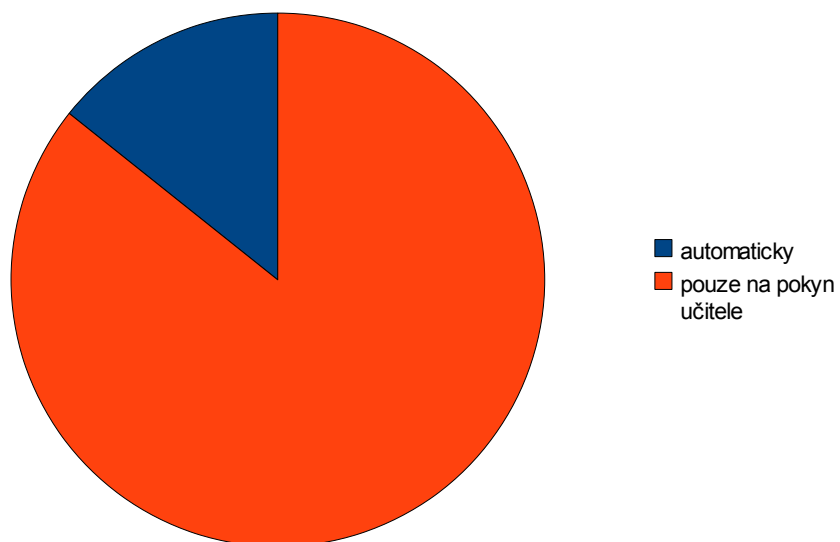
10. Osnovu dokážou žáci vytvořit:

samostatně	ve skupinách	s pomocí učitele
4	4	14
18,18%	18,18%	63,64%

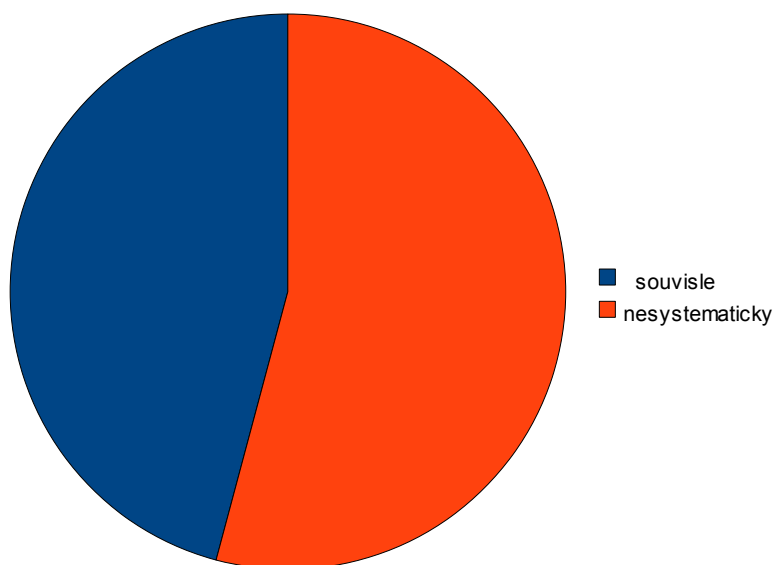
11. Text vypravování člení většina žáků do odstavců:

automaticky	pouze na pokyn učitele
3	18
14,29%	85,71%

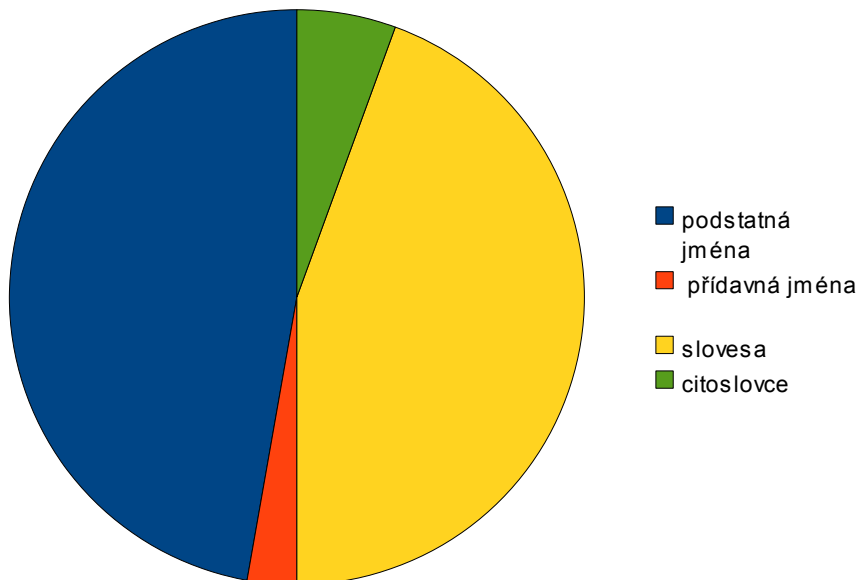
12. Obsahové prvky jsou řazeny většinou:

souvisle	nesystematicky
11	13
45,83	54,17%

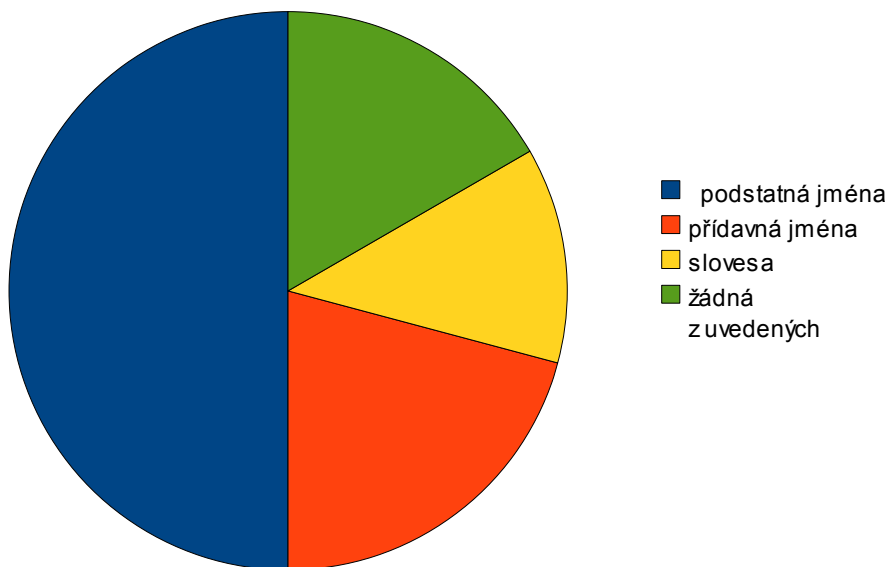
13. Nejvíce používají žáci při vypravování:

podstatná jména	přídavná jména	slovesa	citoslovce
17	1	16	2
47,22%	2,78%	44,44%	5,56%

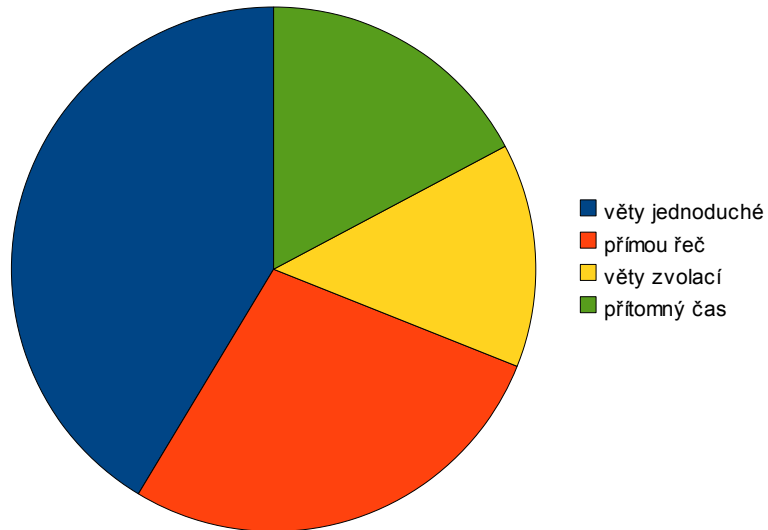
14. Při práci žáci používají slohově vhodná:

podstatná jména	přídavná jména	slovesa	žádná z uvedených
12	5	3	4
50,00%	20,83%	12,50%	16,67%

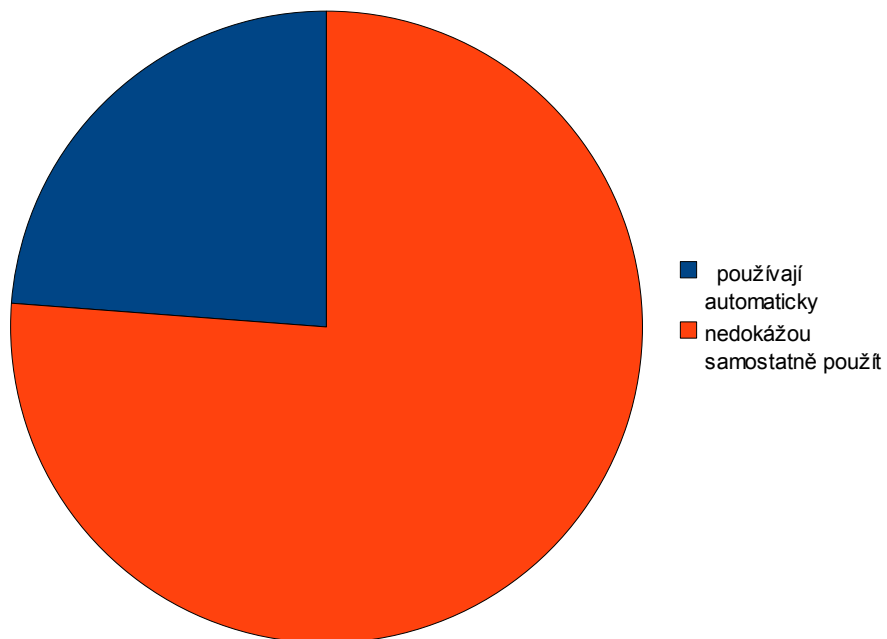
15. Pro oživení vypravování žáci využívají:

věty jednoduché	přímou řeč	věty zvolací	přítomný čas
12	8	4	5
41,38%	27,59%	13,79%	17,24%

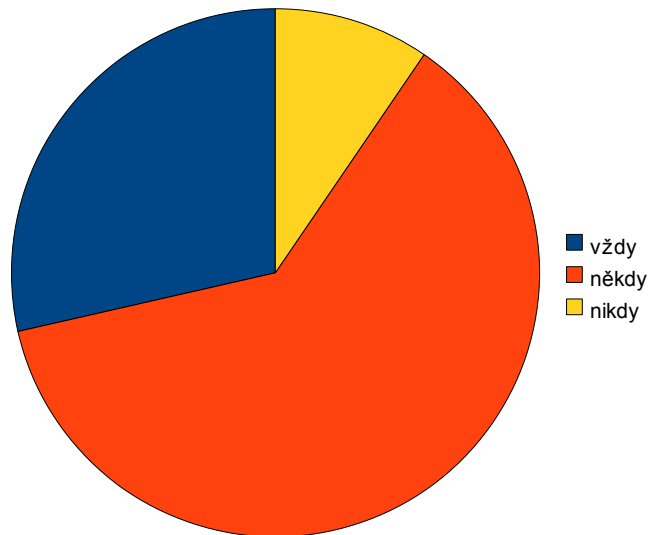
16. Přímou řeč žáci:

používají automaticky	nedokážou samostatně použít
5	16
23,81%	76,19%

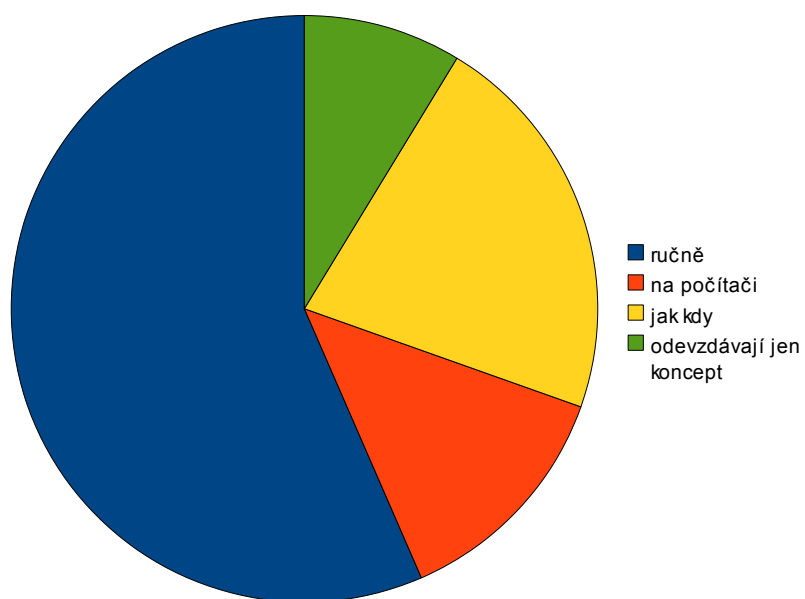
17. Pracují vaši žáci s konceptem?

vždy	někdy	nikdy
6	13	2
28,57%	61,91%	9,52%

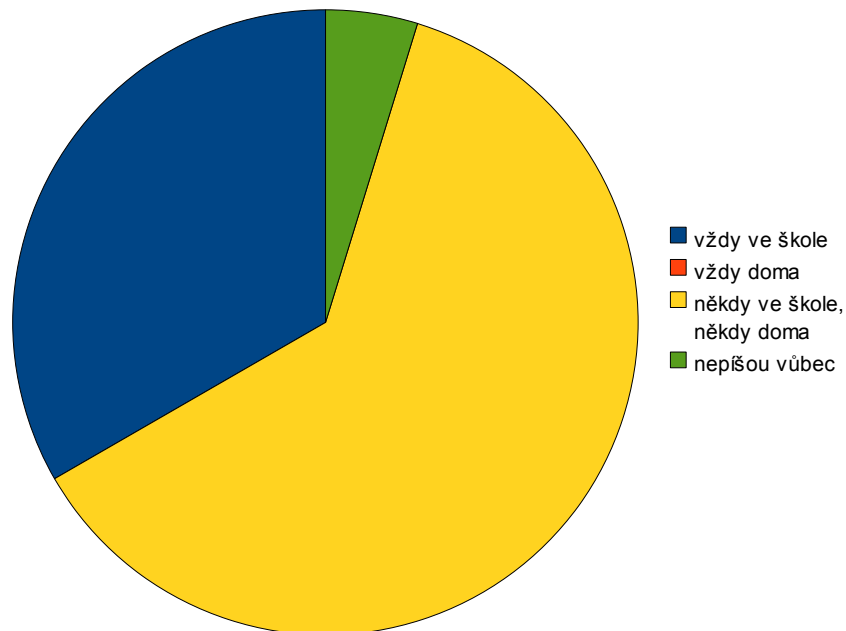
18. Žáci píšou čistopis:

ručně	na počítači	jak kdy	odevzdávají jen koncept
13	3	5	2
56,52%	13,04%	21,74%	8,70%

19. Žáci píšou čistopis:

vždy ve škole	vždy doma	někdy ve škole, někdy doma	nepíšíou vůbec
7	0	13	1
33,33%	0,00%	61,91%	4,76%

20. Vaše další postřehy a doplňky:

- úroveň žáků se liší; v 9. ročníku je většina schopna napsat solidní vypravování, někteří výborné, záleží na počtu hodin českého jazyka – čtyři hodiny týdně (u nás 7. a 8. ročník), to je velmi málo
- úroveň žáků je různá
- s vyjadřováním mají u mne problémy asi tři z dvaceti tří žáků
- v 1.-3. ročníku žáci vypravování nepíšíou
- 1.-3. ročník pracuje pouze s obrázkovou osnovou
- ve 2. ročníku začíná teprve slohová průprava v rámci učiva nauka o slovu
- na psané vypravování se všemi náležitostmi není vzhledem k nízké časové dotaci dostatek času
- pro děti s dysfunkcemi sice psychologové doporučují PC, ale naše škola jimi žáky nevybavila
- děti s vývojovými poruchami nelze zatěžovat zbytečným přepisem

1.5 Příprava žáků k mluveným projevům

Cesta komunikátu od autora k příjemci není pouhé vnímání slyšeného nebo čteného slova, nýbrž jde o pochopení a porozumění smyslu autorova poselství. Bez nich by nebyla možná další komunikace.

Někteří žáci, zejména žáci s vývojovými poruchami, potřebují překonat psychické problémy, proto je nutné cvičit mluvené projevy připravené i nepřipravené, s podklady i bez nich. Zpočátku je příprava řečníka velmi podrobná. Psaný text by měl sloužit jako podklad pro mluvený projev – komunikát. Doporučuje se napsat si referát (diskusní příspěvek, proslov, výklad) a osvojit si ho pamětně, později postačí osnova v heslech, podle nichž jsou žáci schopni sdělit připravené myšlenky. Nutné je dodržet přiměřenou časovou dotaci.

Vypravování realizované mluvenou formou vykazuje vyšší kvalitu než ve formě psané.

1.5.1 Rozvoj slovní zásoby

K obohacení dětského vyjadřování slouží vysvětlování pojmů a jejich zařazování do kontextu vypravování. Mezi vhodná cvičení patří například výběr slov k tematickému okruhu, třídění a přiřazování slov podřazených ke slovům nadřazeným, synonyma apod.

1.5.2 Osvojování vypravěčských dovedností

Velmi důležité bude pro učitele respektovat zásadu přiměřenosti věku žáků. V první fázi nácviku slohového útvaru vypravování by se učitel měl zaměřit na práci s pojmy, aby žáci mohli slova aktivně používat. Následuje tvoření souvětí spojováním jednoduchých vět, tvoření vět se správným slovosledem, odstraňování nespisovných slov. S nárůstem znalostí gramatických pravidel dochází k odstraňování nespisovných koncovek. Zlepšuje se používání spojovacích výrazů, plnovýznamových sloves, výstižných přídavných jmen, objevuje se přímá řeč – jediná možnost respektování nespisovných a hovorových výrazů.

1.6 Příprava žáků k písemným projevům

Aby žáci mohli systematicky prohlubovat svůj jazykový projev, naučí se pracovat s osnovou a s konceptem.

1.6.1 Osnova

Základ písemného vypravování je osnova. Skládá se ze tří částí úvod, stať se zápletkou a rozuzlením a závěr. V mladším školním věku se často využívá obrázková osnova.

Pro přehlednost by jednotlivé části osnovy měly být už v konceptu uspořádány do odstavců.

1.6.2 Koncept

Koncept lze chápat jako písemný soubor podkladů připravených pro individuální písemný projev – referát, vypravování, dopis, inzerát apod. Slouží mimo jiné k opravám či doplnění původních informací a jejich uspořádání. Lze jej upravovat a pozměňovat až do konečné podoby písemného projevu.

1.7 Ukázky cvičení pro nácvik rozvoje vypravěčských dovedností

Každé slovo má svůj význam. Od druhého ročníku pracují žáci s učivem v učebnicích zařazených jako Nauka o slovu. Učí se vybírat slova k danému tematickému okruhu, třídit slova nadřazená, podřazená a souřadná, synonyma, slova opačného významu, slova jednoznačná a mnohoznačná, rozlišují slova spisovná a nespisovná, citově zbarvená. Naučí se chápat význam běžných slov, poznávají nová.

Umí řadit slova do vět a věty do textů tak, aby sdělení bylo co nejvýstižnější. Využívají Slovníku spisovné češtiny, s nastupujícím množstvím gramatických pravidel se seznamují také s Pravidly českého pravopisu, což vede k nenásilnému rozvoji slovní zásoby a slouží

zároveň jako průpravná cvičení k postupně se rozvíjejícím vypravěčským dovednostem žáků. Proto je třeba zařazovat zmíněné učivo do výuky co nejčastěji.

Dochází k rozvoji čtenářství, i když v posledních letech prokazují rozmanité průzkumy a výzkumy, že právě tato, pro žáky a studenty naprosto nezbytná dovednost do značné míry zaostává a dětský slovník zaznamenává výrazné trhliny.

Vypravěčské dovednosti lze rozvíjet mnoha způsoby, ale všechny jsou náročné na čas. Je však velmi důležité, aby žáci na 1. stupni získali kvalitní průpravu pro pozdější systematický nácvik vypravěčských dovedností. Kromě nauky o slovech je třeba zvládnout řazení slov do vět a řazení vět do krátkých souvislých textů. To je podstatné pro nácvik rozvoje citu pro dodržování dějové posloupnosti.

Procvičovat ústní vypravování začínají děti již v předškolním věku. Setkávají se poprvé s leporelem, první obrázkovou osnovou. Na tuto dovednost získanou už před nástupem do školy, budeme v mladším školním věku navazovat.

Nejprve jenom poslouchají a pozorně si prohlížejí obrázky, jakmile však pochopí spojení obsahu pohádky s obrázkem, ukazují a pojmenovávají jednotlivé postavy, zvířátka i věci a zkoušejí reprodukovat děj příběhu, zpočátku s větší či menší pomocí předčítající osoby, později vypravují podle obrázkové osnovy i zcela samostatně. V průběhu prvních tří let školní docházky se žáci cvičí v prohlubování této dovednosti. K nácviku práce s obrázkovou osnovou lze využít mnoho vzorů, které lze najít na www.rvp.cz.

Od čtvrtého ročníku začínají žáci pracovat s písemným vypravováním, seznamují se s dalšími pojmy (osnova, úvod, stat' – zápleтка, vyvrcholení, rozuzlení a závěr), přímá řeč, odstavec, koncept. Časté opakování vede ke zlepšení výsledků většiny žáků.

Vzhledem ke sníženému počtu hodin českého jazyka po nástupu výuky cizích jazyků však učitelé mají velmi málo času na pravidelné upevňování a další prohlubování vypravěčských dovedností. Čtyři až šest hodin výuky vypravování za celý školní rok, jak vyplynulo ze schůzky s jinými učitelkami, je naprosto nedostatečných.

Učitelky na 1. stupni však tento nedostatek nepodceňují a řeší ho obvykle zařazováním průpravných slohových cvičení, vedoucích ke zlepšování vypravěčských dovedností do úvodních jazykových chviliek ve většině hodin českého jazyka.

Některé ukázky osvědčených průpravných cvičení uvádím proto ve své diplomové práci. Lze je přizpůsobit každému ročníku obměnou pojmů, počtem příkladů aj. Základem výběru byly publikace Soubor úkolů z didaktiky mateřského jazyka pro studující učitelství

2. stupně, II. díl⁶ a Máme rádi sloh⁷ (obě knihy jsou uvedeny v seznamu použité literatury). Přestože obě brožury jsou určeny učitelům 2. stupně, je možné některá doporučená cvičení zjednodušit a aplikovat jako cvičení pro žáky 1. stupně. Další cvičení jsou různě upravená a obměněná cvičení ze starších nebo současných učebnic, která ráda využívám, některá jsou převzata jako osvědčená cvičení výše zmíněných kolegyně Získala jsem je v rámci spolupráce metodického sdružení na škole, kde učím, zbývající jsem sestavila sama.

Se všemi lze pracovat ústně i písemně, s jednotlivci i skupinami, pro tvořivé učitele není problém přizpůsobit je úrovni svých žáků.

Slova souřadná

Najdeš ke skupině slov jiná slova souřadná? Dopln je.

Pivoňka, růže, kopretina

Rajče, paprika, okurka

Kmín, sůl, majoránka, skořice

Atlet, hokejista, gymnastka, tenista

Ještěrka, mlok, želva, krokodýl, zmije

Synonyma

Jaké jméno dostaly po narození osoby, o kterých se v písničce zpívá?

Jak jinak jim ještě můžeme říkat?

Andulko šafářova

Utíkej, Káčo, utíkej

Bratře Kubo

Ztratila Lucinka bačkorku

Marjánko, Marjánko, Marjánko má

Šla Nanyňka do zelí

Aktivity – význam slov

(jako námět posloužila jedna z variant této známé společenské hry).

Vysvětlí význam slov tak, abys nepoužil stejný kořen slova.

Jak si poradíš, když nevíš? Kde budeš hledat?

6 Zdeněk Suda

7 Markéta Krůželová

Jednotlivá slova napsaná na lístku mohou patřit do právě probíraného tématu, např. vyjmenovaná slova, klíčová slova z ukázky v čítance, tematicky jednotná slova k zadané slohové práci, využití je vhodné rovněž v rámci mezipředmětových vztahů při práci s pojmy.

Zvolený žák si vylosuje kartičku se slovem a snaží se vysvětlit spolužákům význam svého vylosovaného slova, aniž by přitom použil slovo příbuzné. Kdo pojmenuje objekt správně, jde si vytáhnout další kartičku. Pokud žák vysvětlil pojem správně, nechává si kartičku a za určitý počet může následovat kladné ohodnocení aktivního žáka. Pokud se mu vysvětlit nepovede, zůstává kartička do dalšího kola, slovo by měl žák najít ve Slovníku spisovné češtiny.

Obměnou může být rozdání kartiček všem žákům. Každý žák vymyslí ke svému slovu tři věty. Potichu si je několikrát přečte a pak je několik žáků přečte nahlas.

Doplň věty

Noční pták je	Nejvyšší česká hora je
Ve dne je světlo, v noci	Na dubu rostou
Do cizích hnízd snáší vejce	Královnou květin je
Vltava je naše nejdelší	Dřevina bez kmene je
Liška žije v	Býložravci se živí

Vymysli přirovnání:

vysoký jako	modrý jako
pilný jako	rychlý jako
pyšný jako	lehký jako
hladový jako	žlutý jako

Napiš slova nadřazená.

Olomouc, Cheb, Liberec, Znojmo -

český jazyk, matematika, hudební výchova

zatačka vpravo, přechod pro chodce, dej přednost v jízdě

únor, srpen, září, červen

Slova nadřazená

Rozděl tato slova podle významu do skupin.

Ke každé skupině slov řekni (napiš do rámečku) slovo významem nadřazené.

Fotbalista, tenistka, datel, miska, Mars, plavkyně, kapr, úhoř, hrnec, havan, sumec, pstruh, pekáč, atletka, Venuše, krasobruslařka, hokejista, sýkorka, Saturn, štika, racek, talíř, čáp, Jupiter, hrnek, poklička, vlaštovka, pánvička, losos, Merkur

.....

.....

.....

.....

.....

Co k sobě patří? (1. a 2. třída)

Spoj věty správně. Použij různé barvy.

Květina	krade
Žába	kvoká.
Slepice	kokrhá.
Straka	kuňká.
Kohout	kvete.

Obměna pro starší žáky:

Bez práce	nesmí do lesa.
Mnoho psů	tak se z lesa ozývá.
Tak dlouho se chodí se džbánem pro vodu,	sám do ní padá.
Kdo se bojí,	až se ucho utrhne.
Jak se do lesa volá,	nejsou koláče.
Kdo jinému jámu kopá,	zajícova smrt.

Podtrhni slova významem podřazená:

Lžíce, nože, vidličky a lžičky najdeš v první zásuvce. Marek mluví nejen česky, ale i slovensky a romsky. Chcete džus, colu, tonik nebo raději čaj? Vpravo i vlevo se táhl hustý les.

Napiš protiklady k těmto výrazům.

den -	vzadu -
léto -	přicházím -
hodně -	tmavý -
mlčela -	ošklivě -
krátký -	světlý -
večerní -	spát -
hluboký -	mladý -
zbabělec -	nahlas -

Dopiš slova spisovná.

špunt -	fajfka -
šuplík -	lejstro -
brejle -	strejda -
mlíko -	Pepa -

Zdá se ti příběh podivný? Vyprávěj ho jinak:

Hop přes kaluž, žbluňk do ní. Brrrr. Crrrrrr. Jsem doma. Hrrrr do koupelny. Ham ham, frrrrrrrr ven. Hrr na hřiště. Bum bác do brány. Kap kap! Buch buch, hrrrr domů. Hihih, déšť plesk plesk, já chrrr, chrrr.

Kdo vymyslí nejvíc činností, které mohou uvedené osoby, věci a zvířata dělat?

- Zebra
- Balonek
- Parník
- Počítač
- Řidič

Jaká byla Zlatovláska?

Zlatovláska byla jako..... Vlasy jí jako Její oči byly jako..... a ústa jako..... , pleť byla jako Postavu měla jako.....

Nabídka:

hedvábí, modré, maliny, štíhlou, obrázek, proutek, červená, pomněnky, zářily, drahokamy, krásná, hebká

Nácvik přímé řeči:

Zakaž sestřičce, aby:

- přecházela na červenou
- otvírala dveře neznámým lidem
- hladila v Zoo zvířata.

Vysvětli jí, proč to nemá dělat.

Přikaz malému bratrovi, aby:

pozdravil svou učitelku

zavázal si tkaničku

snědl oběd ve školní jídelně.

Vysvětli, proč ano.

Doplň slova, která vyjadřují, co osoby, zvířata a věci dělají:

V údolí řeka. Papoušek po mně slova. Tatínekpilou dříví.

Kočka hlasitě Babička misvetr. Igor na flétnu.

Petra do písku. Marek zajímavou knížku.

Nácvik dějové posloupnosti

Co se přihodilo Martině při snídani? S každým slovesem vytvoř jednu větu a vyprávěj příběh. Domysli konec příběhu.

nalila si

rozlila

převlékla se

posadila se

ukrojila

Které slovo mezi ostatní nepatří? Dokážeš říct proč?

Peláší, kluše, běží, spí, pádí, sprintuje.

Usmívá se, culí se, zubí se, pláče, směje se, chechtá se.

Mluví, povídá, štěbetá, mlčí, brebentí, vypráví.

Snídá, večeří, svačí, nese, baští, jí.

Souvislost projevu

Z tohoto článku se ztratila věta. Vyber ji z nabídky, řekni, kam patří. Odůvodni proč.

Jirka, liška a pes

Jirka šel do lesa. Jirka se moc polekal. Zaštekala na ni. Uteče liška? Ale liška také zaštekala.

Ona to nebyla liška. Byl to pes Rek.

Nabídka:

V lese uviděl jelena.

V lese potkal lišku.

V lese sbíral maliny.

Osnova

a) Seřaď přeházené obrázky tak, jak děj probíhal.

Ke každému obrázku sestav větu.

Napiš věty pod sebe.

Vyprávěj příběh podle obrázkové osnovy.

Vyprávěj příběh podle napsané osnovy.

b) Nakreslete obrázkovou osnovu k přečtené pohádce

Sestavte obrázky do leporela (využití mezipředmětových vztahů – výtvarná výchova a pracovní činnosti).

Hotové leporelo věnujte mladším spolužákům. Naši žáci vytvořili leporelo O dvanácti měsíčkách a věnovali ho žákům přípravné třídy.

Pamatuj: Texty se skládají z vět, které mají určité pořadí.

Pořadí vět nemůžeme libovolně měnit.

Mnoho obrázkových osnov k využití je na www.rvp.cz.

Z přeházených slov sestav věty. Na konci doplň správné znaménko.:

nástupiště Rychlík z odjíždí druhého

už děti se všechny Na těší prázdniny

vyčistit správně si zuby Umíš

hodně naší ročním Na každém práce je zahradě hodně v období

Skládáme rozstříhanou básničku

Podobně mohou žáci skládat z veršů jednotlivé sloky nebo ze slok báseň. Na závěr se jí mohou naučit z paměti.

Příslloví, rčení

Vymysli krátký příběh, ve kterém použiješ jedno z přísloví (rčení).

Vzal nohy na ramena.

Mamince uteklo mléko.

Petr skočil tatínkovi do řeči.

Vezmi rozum do hrsti.

Měj oči na stopkách.

Úplně jsem ztratila hlavu.

Táhli za jeden provaz.

Osnova

Žáci mají k dispozici text rozdělený do delších odstavců (čítanka, společná četba ...). Pro každý odstavec vymýšlejí název a píšou je pod sebe – nejdřív věty, později hesla. Podle takto sestavené osnovy text vypravují.

Věty a příběhy

Kdo sestaví nejdelší větu, kde všechna slova začínají na k (b, l, m, p, s, v, z...)?

Komu se podaří sestavit příběh, ve kterém použije pět vyjmenovaných slov po b (l, m...)

Tvoříme věty podle zadání slovních druhů, např. Zájmeno – přídavné jméno – podstatné jméno – sloveso – příslovce – přídavné jméno – podstatné jméno.

Tvoříme na dané téma souvětí podle vzorců: Když V1, V2. V1, ale V2. apod.

Jak se děj odehrál? Seřad' věty.

Využít lze jakýkoliv text z dětské literatury, lze jej rozstříhat na věty a nechat žáky sestavit text správně. Později lze analogicky pracovat s odstavci i většími částmi textu. Nejškikvnější žáci mohou sestavit nejprve věty, z nich potom souvislý text.

Pan učitel ukázal Jiřině její místo v první lavici.

Tam sedí Petra.

Jmenuje se Jiřina.

Dneska přišla do vaší třídy nová žákyně.

Petra na Jiřinu vesele zamávala.

Jiřina se posadila vedle ní do lavice.

Spoj poslední dvě věty správně seřazeného příběhu v souvětí a souvětí napiš.

Stavitelé pyramid

Na rozdíl od nich postavíme pyramidu ze slov od špičky.

Děti stavějí.

Děti stavějí bábovičky.

Malé děti stavějí bábovičky.

Malé děti stavějí na pískovišti bábovičky.

Malé děti stavějí na pískovišti nejraději bábovičky.

A teď to zkus samostatně se slovy: maluje, rosl, krákala.

Za každé slovo ve větě si nakresli cihličku.

Kdo ve třídě postavil nejvyšší pyramidu?

Z několikaslabičného slova utvořte několik jiných slov a pět (deset...) jich použijte ve svém vypravování.

Zahradnice – radnice, hrad, rada, dar, cena, dcera, hranice, hrana, had, hrazda, zrada, herna, hra, draze, drez, dren, zadnice, nic, cizrna, zdar, nazdar, car, rez, hadice, dna, hera, herda, zrna, hic, hazard, cize, razie, drn, cedr, dech.

Pětikoruna – torna, on, oka, ona, oni, koruna, tuna, kuna, pěna, krutě, rok, tik, urna, pět, rak, kino, pakt, kur, tuk, pitka, ropa, tank, pat, nota, kotě, kat, ano, ruka, oktan, kopa, kupa, pětka, ikona, pouta, kout, pointa, tok, potkan, trup, putna, rouna, kopt, kopr, runa.

Domýšlej a vyprávěj příběh.

Tato činnost je náročná na čas a doporučuje se pracovat ve dvouhodině. Neocenitelnou výhodou je tvůrčí aktivita všech žáků.

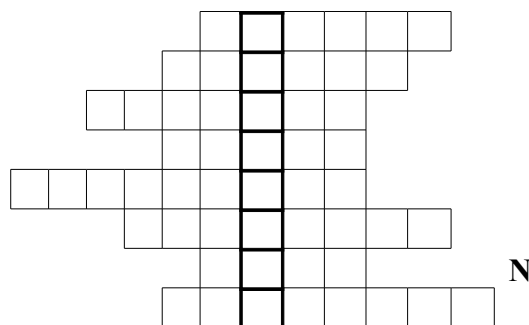
Učitel začne číst příběh a v napínavém okamžiku vyzve žáky, aby příběh sami dokončili. Když se vystřídá několik žáků, mohou si žáci přečíst závěr v čítance, na kopírovaném listu.

Obměna: Žáci dostávají rozstříhaný text po částech. Po první části odhadují – píšou ve skupinách, jak se bude příběh vyvíjet. Po přečtení některých nápadů dostanou další část, kde si přečtou, jak to pokračuje a opět vymýšlejí pokračování. Optimální jsou dvě až tři pokračování. Na závěr si žáci přečtou ve skupině originál celého textu, který si postupně složí.

Obtížnější variantou je rozstříhání přiměřeného textu na tři části. Třetina skupin rozvíjí úvod, třetina domýšlí, co předcházelo závěru a nejméně skupiny vymýšlejí úvod a pokračování k prostřední části. Při čtení pak začíná prostřední skupina s úvodem, který vymyslela, následuje přečtení původní verze první části a náznak pokračování prvního odstavce, pak 'předpověď' třetí skupiny. Teprve potom čte druhá skupina originální část a přidá svůj domyšlený závěr. Následuje originál závěru. Všechny skupiny dostávají průběžně zpracované části, aby si po skončení psaní mohli všichni přečíst původní verzi příběhu a porovnat ji s příběhy, které ostatní spolužáci vytvořili.

Motivační doplňovačka

Šedesát minut
Rodiče a děti
Příjemce dopisu
Původce díla
Obrázky k textu
Gramatika
Část básně
Přednes

Motivační osmisměrka

P Č T E N Í A V Á R P Z S
 O Ř K A V O N S O U Ř L C
 D K Í N Č I Ř K Y V Í O E
 S E N D H Á O V Ý O M Ú V
 T Č Z E A A R T V Z Á E A
 A Á A D C V T K A O Ř C T
 T H T O R V N Ě A V E A S
 N P O P I S O É V K Č M D
 É ☉ V I Y P R L J Y A R O
 J V O S E V O L S M O O V
 M S O U V Ě T Í Á O É F N
 É Í E C K N U P R E T N I
 N S L O H T Á R E Z N I O
 O V O L S R E K L A M A C

Vyškrtej v tabulce všechna slova a dozvíš se, co se dnes budeme učit.

CITOSLOVCE, ČÁRKA, ČTENÍ, DOPIS, HÁČEK, INFORMACE, INTERPUNKCE, INZERÁT, Odstavec, OSNOVA, OTAZNÍK, PODSTATNÉ JMÉNO, POPIS, PŘÍDAVNÉ JMÉNO, PŘÍMÁ ŘEČ, REKLAMA, SLOH, SLOVESO, SLOVO, SOUVĚTÍ, VĚTA, VYKŘIČNÍK, UVOZOVKY, ZPRÁVA

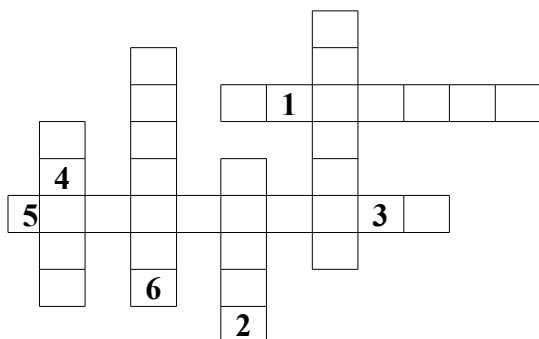
Kris kros

Umísti slova do připravené sítě.

5 – DOPIS, POPIS

7 – INZERÁT, POZDRAV, REKLAMA

11 – VYPRAVOVÁNÍ

· · · · ·
1 2 3 4 5 6

Kontrolní tabulky

Šedesát minut
 Rodiče a děti
 Příjemce dopisu
 Původce díla
 Obrázky k textu
 Gramatika
 Část básně
 Přednes

H O D I N A
 R O D I N A
 A D R E S Á T
 A U T O R
 I L U S T R A C E
 M L U V N I C E
 V E R Š
 R E C I T A C E

P Č T E N Í A V Á R P Z S
 O Ř K A V O N S O U Ř L C
 D K Í N Č I Ř K Y V Í O E
 S E N D H Á O V Ý O M Ú V
 T Č Z E A A R T V Z Á E A
 A Á A D C V T K A O Ř C T
 T H T O R V N Ě A V E A S
 N P O P I S O É V K Č M D
 É ☺ V I Y P R L J Y A R O
 J V O S E V O L S M O O V
 M S O U V Ě T Í Á O É F N
 É Í E C K N U P R E T N I
 N S L O H T Á R E Z N I O
 O V O L S R E K L A M A C

2 Praktická část – Hodnocení slohových prací žáků

Na stu vzorků žákovských prací chci rozebrat vypravěčské dovednosti dnešních žáků 1. stupně základní školy. Všichni zpracovali vypravování na stejné téma *Cesta neznámým lesem*. Zapojily se celkem čtyři páté třídy, včetně integrovaných žáků a žáků s dílčími vývojovými poruchami.

2.1 Analýza žákovských prací

Na vzorku prací sta žáků lze ukázat zastoupení slovních druhů v zadaném vypravování, množství a poměr prostředků vedoucích k oživení vypravování, jazykovými prostředky, práci s osnovou, konceptem, využití přímé řeči, apod.

Pro lepší přehlednost jsem údaje zaznamenala do tabulky, v nichž se zároveň promítne i procentové zastoupení jednotlivých zkoumaných objektů. Na sloupkovém diagramu je pak rozdíl v použití opravdu názorný.

V první tabulce je přehled zastoupení slovních druhů, v posledním sloupcu a ve druhé tabulce pak (+) znamená, že žák sledovaný jev ve své práci využil, (-) nevyužil. Pro zachování čitelnosti přehledu se tabulka objevuje na několika stránkách, pro lepší přehlednost jsou vždy v hlavičce zopakovány údaje, které tabulka ukazuje. Jednička za lomítkem se objevuje v první tabulce, dvojka ve druhé. Poslední řádek představuje sumarizaci, která je následně zopakována v minipřehledu jako vstupní podklad pro graf.

Grafické znázornění jsem sestavila pro substantiva, adjektiva a verba samostatně, aby bylo možno porovnat celkový počet těchto jednotlivých slovních druhů s vhodnými substantivy, výstižnými adjektivy a plnovýznamovými verby. Následující graf pak zobrazuje všechny sledované druhy v poměrném zastoupení.

Ostatní sledované prvky oživující vypravování jsou na společném grafu znázorněny velmi přehledně.

2.1.1 Rozbor vzorků žákovských prací – tabulky a graf

Rozbor vzorků žákovských prací č. 1 - 31/1								
Vzorek č.	Substantiva	Vhodná substantiva	Adjektiva	Výstižná adjektiva	Slovesa	Plnovýznamová slovesa	Cíťoslovce	Doplňková slova
1	128	27	29	8	141	40	1	+
2	126	39	24	11	109	47	3	+
3	92	80	18	15	102	74	2	+
4	104	86	55	49	66	62	0	-
5	65	60	14	11	77	62	4	+
6	88	76	13	11	53	46	0	+
7	57	55	30	24	54	42	0	+
8	61	56	8	5	65	42	1	+
9	86	74	20	18	85	80	0	+
10	57	45	11	9	66	49	6	+
11	79	71	20	18	60	43	0	+
12	61	57	7	5	52	50	0	+
13	22	17	3	1	31	2	2	+
14	40	19	10	6	38	0	0	+
15	29	22	13	5	36	24	0	+
16	33	29	4	1	35	26	0	+
17	71	65	18	15	65	47	0	+
18	53	46	12	10	54	50	1	-
19	36	30	14	9	39	35	4	+
20	40	39	13	11	48	43	3	-
21	45	12	9	2	36	2	6	-
22	20	12	11	6	25	21	6	+
23	38	15	5	2	28	10	3	-
24	48	32	8	6	58	44	0	+
25	42	37	13	11	51	46	0	+
26	74	58	15	11	62	57	0	+
27	46	38	8	4	51	39	0	-
28	27	20	15	12	23	17	0	-
29	31	24	6	3	30	19	0	+
30	44	31	7	4	58	42	0	-
31	37	26	7	6	27	17	0	-

Rozbor vzorků žákovských prací č. 32 - 63/1								
Vzorek č.	Substantiva	Vhodná substantiva	Adjektiva	Výstižná adjektiva	Slovesa	Plnovýznamová slovesa	Citoslovce	Doplňková slova
32	49	35	11	9	54	36	0	-
33	40	26	14	12	54	47	0	-
34	30	17	8	5	27	19	0	-
35	40	28	8	4	38	25	0	+
36	31	19	2	1	39	33	0	-
37	26	22	7	3	42	23	0	+
38	48	15	8	3	44	29	0	+
39	22	14	18	11	30	12	0	-
40	47	23	8	3	67	46	0	+
41	37	19	6	6	29	13	0	+
42	72	44	14	9	34	21	0	-
43	56	29	18	16	63	45	0	-
44	36	17	15	9	49	33	0	-
45	15	12	11	7	26	15	0	-
46	42	30	9	6	54	38	0	-
47	25	7	10	9	27	14	0	-
48	38	21	15	12	27	20	0	-
49	42	17	12	7	42	32	0	-
50	34	25	6	4	34	26	0	-
51	36	19	16	13	35	17	0	-
52	29	22	6	5	35	28	0	-
53	18	12	8	2	28	22	0	-
54	57	37	6	3	69	45	4	-
55	43	35	6	4	33	26	0	-
56	23	16	3	2	22	11	1	-
57	50	38	3	1	37	32	0	-
58	10	3	7	5	14	12	0	-
59	33	17	12	9	20	14	7	-
60	42	27	17	14	37	28	0	-
61	30	19	11	8	32	22	0	-
62	41	22	3	1	39	23	0	-
63	63	45	5	4	39	27	0	-

Rozbor vzorků žákovských prací č. 64 -95/1

Vzorek č.	Substantiva	Vhodná substantiva	Adjektiva	Výstižná adjektiva	Slovesa	Plnovýznamová slovesa	Citoslovce	Doplňková slova
64	34	21	13	11	35	24	0	-
65	25	19	5	5	36	22	0	-
66	35	16	11	10	27	17	0	-
67	18	13	8	7	23	18	0	-
68	31	14	9	4	35	28	0	-
69	43	23	12	11	25	21	0	+
70	37	34	4	3	30	25	0	-
71	26	20	10	8	19	16	1	+
72	31	26	1	0	35	27	0	+
73	26	17	10	10	19	16	0	-
74	36	27	3	2	18	16	0	-
75	18	16	9	7	22	18	0	-
76	37	22	15	13	44	37	0	-
77	42	28	18	17	38	32	0	-
78	20	12	3	2	28	21	0	+
79	35	32	8	6	19	14	0	+
80	22	17	15	12	22	20	0	-
81	31	26	6	5	31	27	0	+
82	32	23	3	3	38	34	0	-
83	46	44	0	0	34	30	2	-
84	35	30	7	6	31	22	1	+
85	60	51	22	19	53	37	5	-
86	29	22	7	6	28	21	0	-
87	54	48	10	10	57	49	2	+
88	38	34	3	3	43	41	1	-
89	93	88	10	9	74	66	1	-
90	14	11	7	56	19	14	1	+
91	7	5	1	0	16	12	0	-
92	45	40	9	7	36	32	0	-
93	23	17	1	0	26	13	0	-
94	22	17	1	0	15	14	0	-
95	33	24	12	10	50	34	0	-

Rozbor vzorků žákovských prací č. 96 – 100/1								
Vzorek č.	Substantiva	Vhodná substantiva	Adjektiva	Výstižná adjektiva	Slovesa	Plnovýznamová slovesa	Citoslovce	Doplňková slova
96	26	18	2	1	27	17	0	-
97	37	32	5	3	32	19	0	+
98	41	38	11	9	41	33	0	-
99	29	24	1	0	30	25	1	-
100	27	19	9	7	24	19	0	+
Celkem	4265	3025	1041	812	4162	2981	69	38/62

Rozbor vzorků žákovských prací č. 1 – 21/2										
Vzorek č.	Přítomný čas	Přímá řeč	Osnova	Odstavce	Koncept	Metafora	Souvislost	Ich forma	Zápletka - rozuzlení	Úvod - závěr
1	+	+	+	+	+	-	+	-	+	+
2	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+
3	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+
4	-	-	+	+	+	+	+	-	+	+
5	-	+	+	-	+	+	+	-	+	+
6	-	+	+	+	+	-	+	-	+	-
7	-	-	+	-	+	+	+	-	+	+
8	-	+	+	-	+	-	+	-	+	+
9	+	+	+	+	+	-	+	-	+	+
10	-	+	+	-	+	-	+	-	-	-
11	-	+	+	-	+	-	+	-	+	-
12	-	+	+	-	+	-	+	-	+	+
13	-	+	+	-	+	+	-	-	-	-
14	-	+	-	-	+	-	-	-	+	-
15	-	-	-	-	+	-	-	+	-	--
16	-	+	+	-	+	-	-	-	-	-
17	-	+	-	+	+	-	+	-	+	+
18	-	+	-	+	+	-	+	-	+	+
19	-	+	+	+	+	-	+	-	+	+
20	-	+	+	+	+	-	+	-	-	+
21	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-

Rozbor vzorků žákovských prací č. 22 – 53/2

Vzorek č.	Přítomný čas	Přímá řeč	Osnova	Odstavce	Koncept	Metafora	Souvislost	Ich forma	Zápletka - rozuzlení	Úvod - závěr
22	-	+	+	-	+	-	-	-	-	-
23	-	+	+	-	+	-	+	-	-	-
24	-	-	+	+	+	-	+	-	+	+
25	-	-	+	+	+	-	-	-	-	+
26	-	-	+	+	+	-	+	-	+	+
27	-	+	+	-	+	-	+	+	+	-
28	-	-	+	+	+	-	+	-	+	-
29	-	-	+	+	+	-	+	-	+	+
30	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-
31	-	+	+	+	+	-	-	+	-	-
32	-	+	+	+	+	-	+	-	+	-
33	-	+	+	+	+	-	+	-	+	-
34	-	-	+	+	+	-	-	-	-	-
35	-	-	+	+	-	-	+	+	+	+
36	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-
37	-	-	+	+	+	-	+	+	+	+
38	-	-	+	+	+	-	+	-	+	+
39	-	-	+	+	+	-	+	+	-	-
40	-	-	+	-	+	-	+	+	+	+
41	-	-	+	+	+	-	+	-	+	+
42	+	+	+	+	+	-	+	-	+	+
43	-	-	+	+	+	-	+	-	+	+
44	-	-	+	+	+	-	+	+	+	+
45	-	-	+	+	+	-	+	-	+	+
46	-	-	+	+	+	-	+	-	+	+
47	-	+	-	-	+	-	+	+	+	+
48	-	+	+	-	+	-	+	-	+	+
49	-	+	+	-	-	-	+	+	-	-
50	-	+	+	-	+	+	+	-	+	+
51	-	-	+	+	+	-	+	-	+	+
52	-	-	+	-	+	-	+	+	+	+
53	-	-	+	-	+	-	+	+	+	+

Rozbor vzorků žákovských prací č. 54 – 85/2

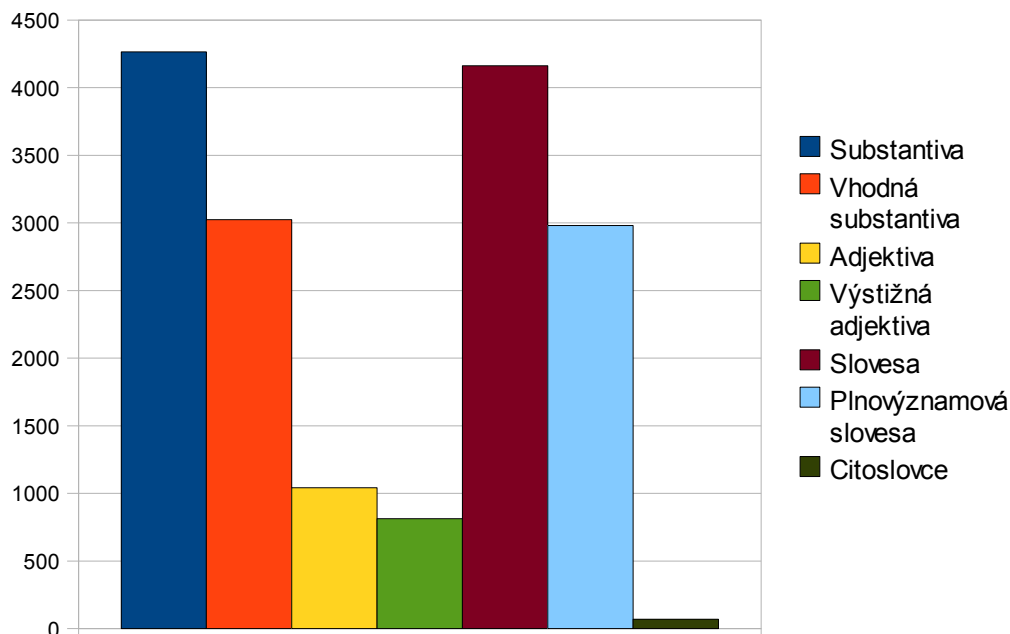
Vzorek č.	Přítomný čas	Přímá řeč	Osnova	Odstavce	Koncept	Metafora	Souvislost	Ich forma	Zápletka - rozuzlení	Úvod - závěr
54	+	+	+	-	+	-	+	+	+	-
55	-	-	+	+	-	-	+	-	+	+
56	-	+	+	-	-	-	+	-	-	-
57	+	+	-	-	+	-	+	-	+	-
58	-	-	+	-	+	-	-	+	-	-
59	-	+	+	+	-	-	+	-	+	+
60	-	-	+	+	+	-	+	-	+	-
61	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+
62	-	-	+	-	+	-	+	-	+	+
63	-	+	+	-	+	-	+	-	-	-
64	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
65	-	-	+	-	+	-	-	-	+	+
66	+	-	+	+	-	-	+	-	+	+
67	-	-	+	-	+	+	+	-	+	+
68	+	-	-	-	+	+	+	-	+	+
69	-	+	+	+	+	-	+	+	+	+
70	-	+	+	-	+	+	+	-	+	+
71	+	+	+	+	+	-	+	-	+	+
72	-	+	+	+	+	-	+	-	+	+
73	-	+	+	-	+	-	+	-	+	+
74	-	-	+	-	+	-	+	+	+	+
75	-	-	+	-	+	-	+	-	+	+
76	+	+	-	-	+	-	+	-	+	+
77	-	+	+	-	+	-	+	-	+	+
78	-	+	+	-	+	-	-	-	+	+
79	-	-	+	-	+	+	+	-	+	-
80	+	+	+	-	+	-	+	-	+	+
81	-	+	+	-	+	-	+	-	-	-
82	+	+	+	-	+	-	+	-	+	+
83	+	-	+	+	-	-	+	-	+	+
84	-	-	-	-	-	+	+	-	+	+
85	+	+	+	-	+	-	+	+	+	+

Rozbor vzorků žákovských prací č. 86 – 100/2

Vzorek č.	Přítomný čas	Přímá řeč	Osnova	Odstavce	Koncept	Metafora	Souvislost	Ich forma	Zápletka - rozuzlení	Úvod - závěr
86	-	-	+	+	+	-	+	-	+	+
87	-	+	+	+	-	-	+	-	+	+
88	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+
89	-	+	+	-	-	-	+	-	+	+
90	-	+	+	-	+	-	+	+	+	+
91	-	-	+	-	-	-	+	-	+	+
92	-	-	+	-	+	-	+	-	+	+
93	-	+	+	-	-	-	+	-	-	-
94	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
95	-	-	+	-	+	-	+	-	+	+
96	-	-	+	-	-	-	+	+	+	+
97	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-
98	-	-	+	-	-	-	+	-	+	+
99	-	+	-	-	-	+	+	-	+	-
100	-	-	+	-	+	-	+	-	+	+
Celkem	15	47	87	45	81	15	85	18	56	48

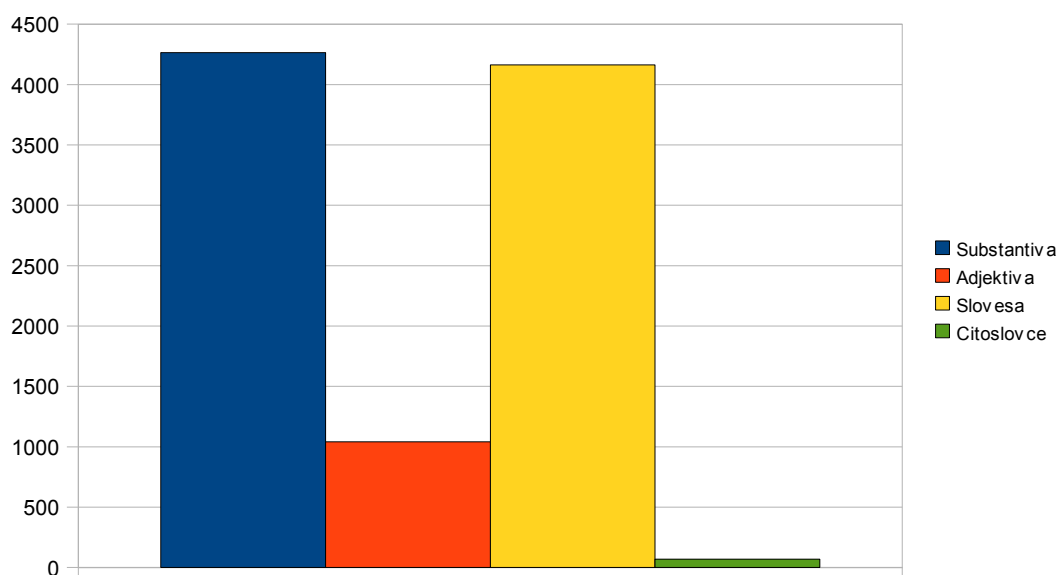
Porovnání zastoupení sledovaných slovních druhů

Substantiva	Vhodná substantiva	Adjektiva	Výstižná adjektiva	Slovesa	Plnovýznamová slovesa	Citoslovce
4265	3025	1041	812	4162	2981	69

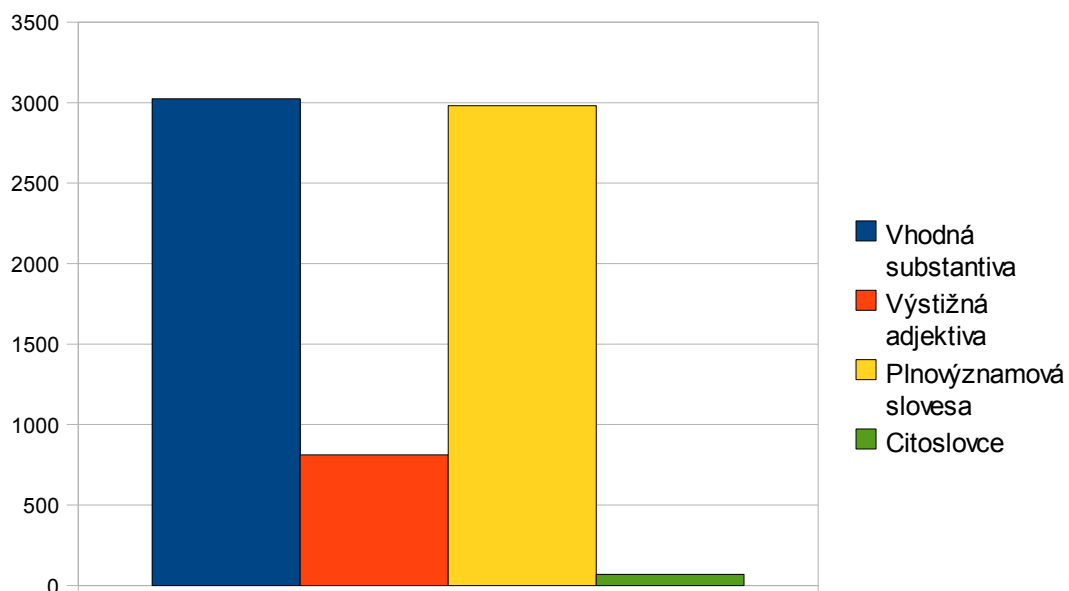
Zastoupení slovních druhů

Substantiva	Adjektiva	Slovesa	Citoslovce
4265	1041	4162	69

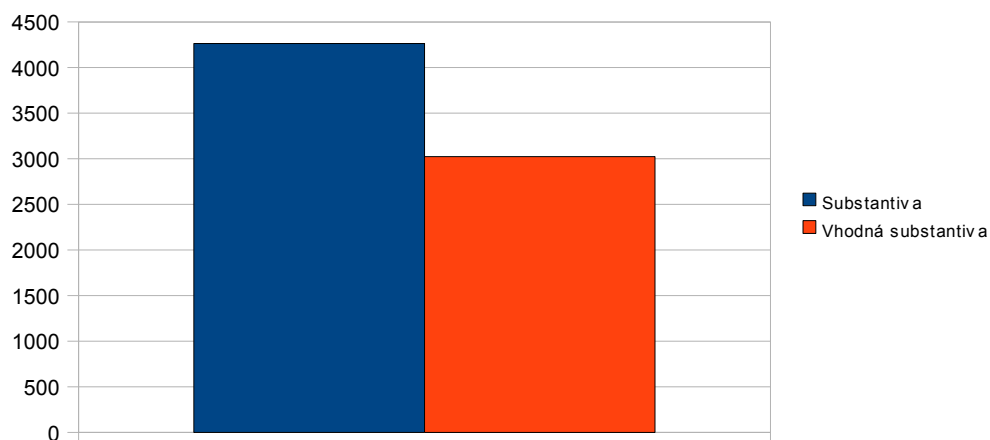
Zastoupení výstižných slovních druhů

Vhodná substantiva	Výstižná adjektiva	Plnovýznamová slovesa	Citoslovce
3025	812	2981	69

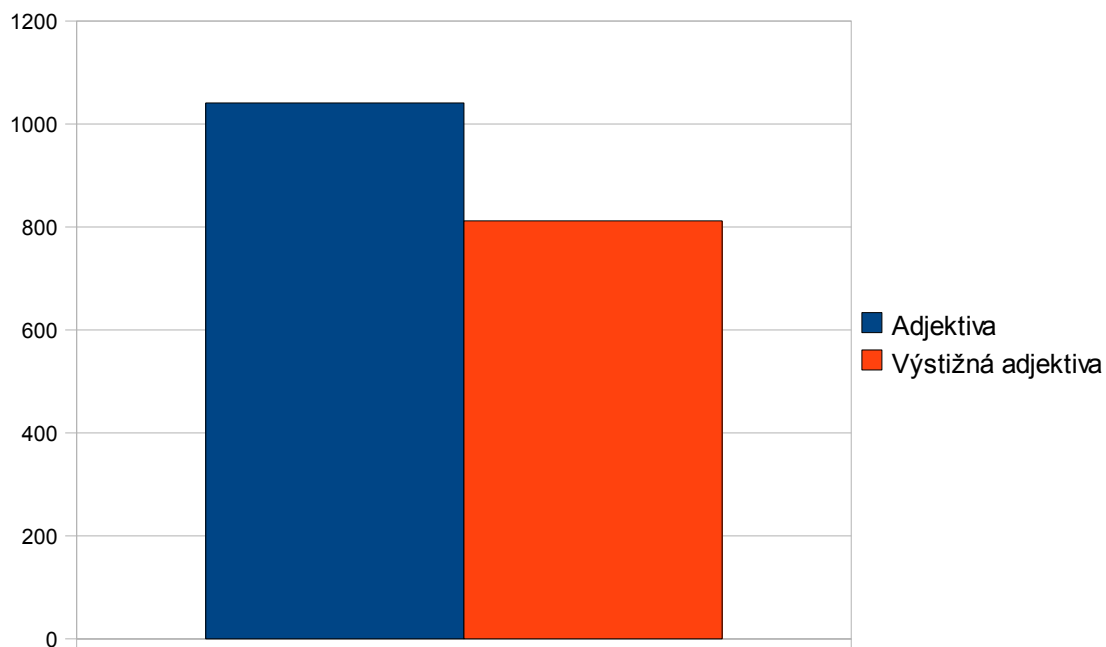
Zastoupení vhodných podstatných jmen

Substantiva	Vhodná substantiva
4265	3025

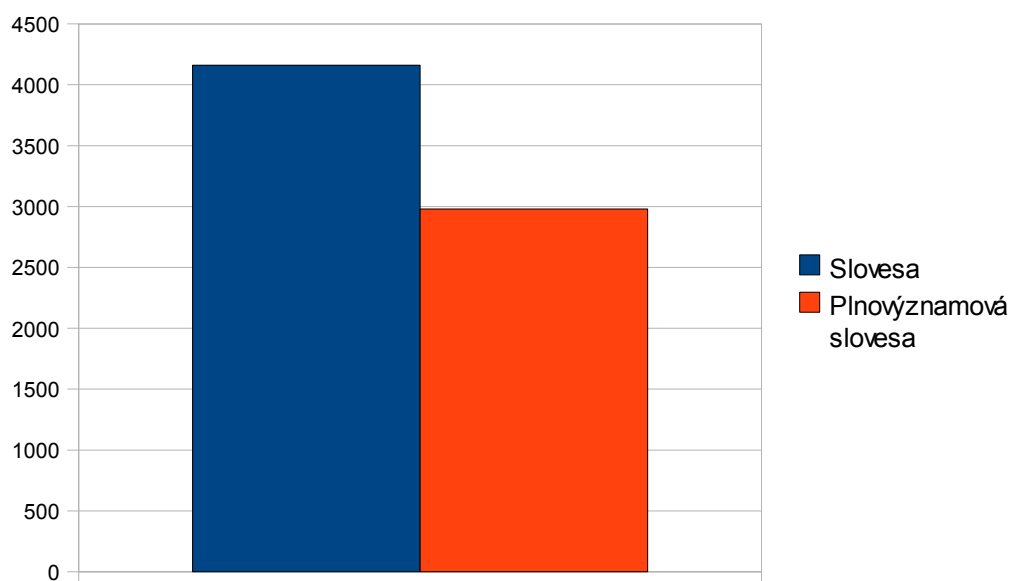
Zastoupení výstižných přídavných jmen

Adjektiva	Výstižná adjektiva
1041	812

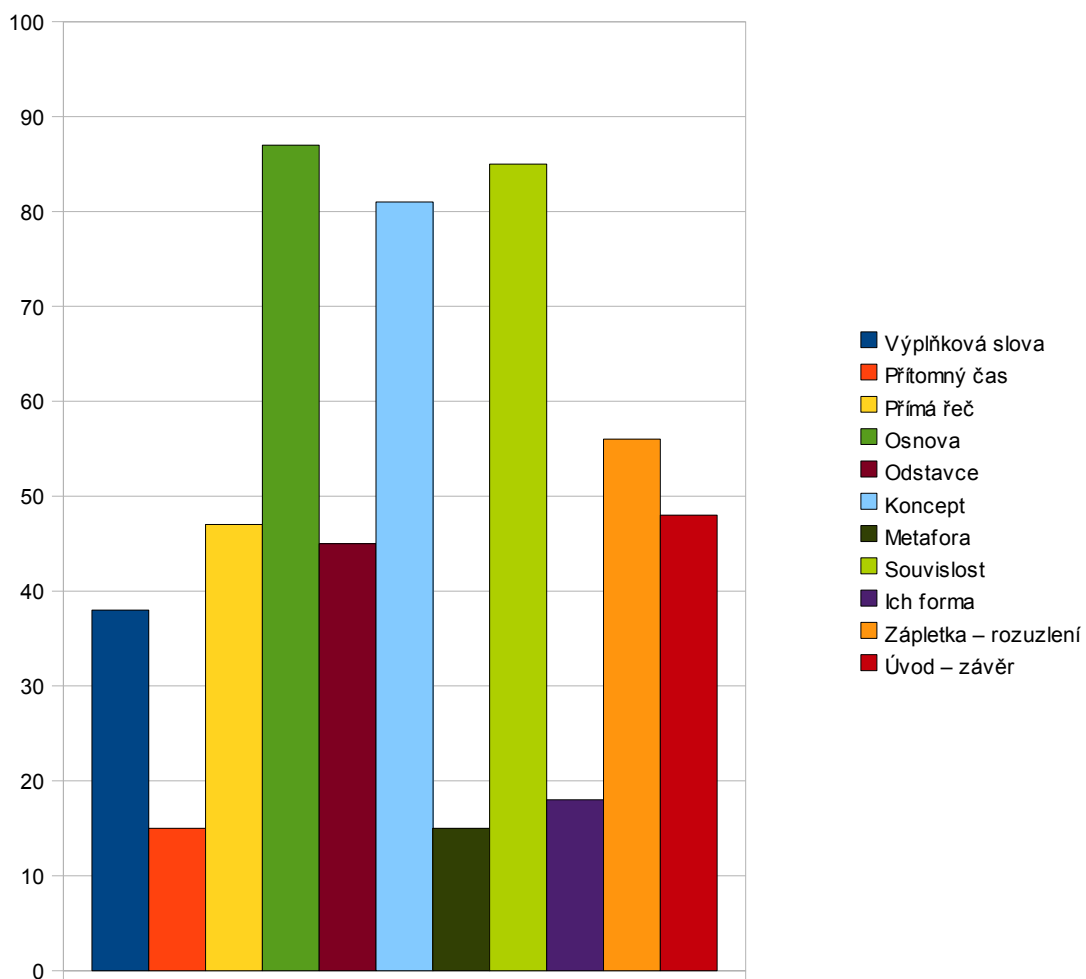
Zastoupení plnovýznamových sloves

Slovesa	Plnovýznamová slovesa
4162	2981

Sledované jevy vypravování (počet žáků = počet %)

Výplňková slova	38
Přítomný čas	15
Přímá řeč	47
Osnova	87
Odstavce	45
Koncept	81
Metafora	15
Souvislost	85
Ich forma	18
Zápletka – rozuzlení	56
Úvod – závěr	48

2.1.2 Časté nedostatky v žákovských komunikátech

K nejčastějšími nedostatkům v žákovských pracích patří opakování podmětů a velkého množství podstatných jmen. Nejčastějším slovním spojením pak bylo *neznámý les*. Objevovalo se velké množství ukazovacích zájmen na úkor výstižných přídavných jmen, opakovala se slovesa *byl jsem, šli jsme*, v minulém čase často chybělo pomocné sloveso. Věty začínaly nadbytečnými slovy – no, tak tedy, a pak, že, apod. Dalšími poměrně hojně zastoupenými slovy byla časová příslovce a spojka *a*. Delší souvětí komplikovala dějový spád, často se objevovala nelogická spojení (některá jsou vypsána za tabulkami a grafy), témata se hodně podobala.

Sotva polovina žáků v závěru dokázala dotáhnout do konce úvodní myšlenku. Tři žáci se zcela odchýlili od tématu – zmínka o lese se v jejich práci objevila pouze jednou (kouzelný strom – děj se potom odvíjel úplně jinde, hrdinové došli k lesu, ale ani do něj nevstoupili a vrátili se domů, příběh o darovaném psu měl zmínku o lese jen na okraj).

Naprostá většina žáků, kteří se rozhodli pro ich formu, zařadila drsná, až krutá témata, jen jediný příběh ozdobila krása přírody – vodopád.

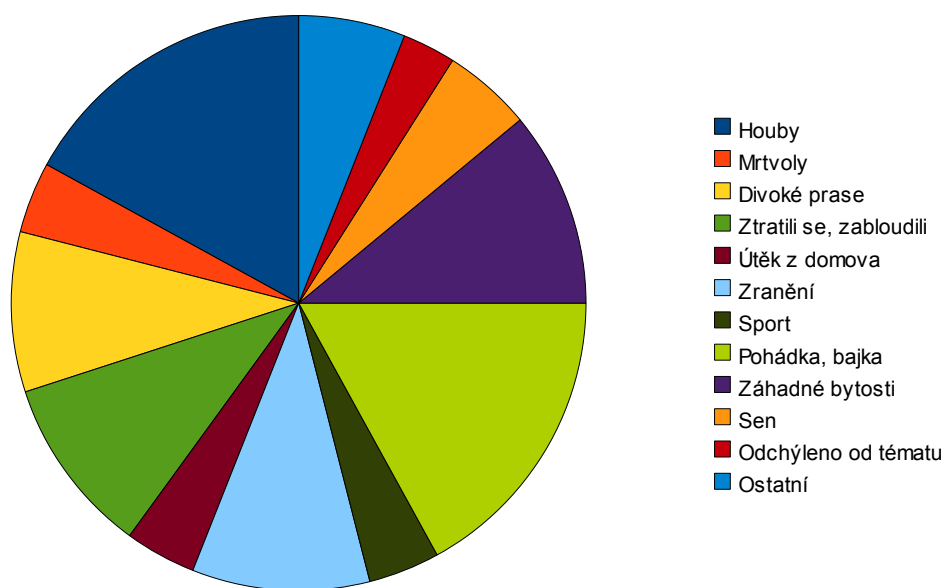
Náměty příběhu byly většinou neoriginální, často s jistou dávkou agrese, všechny příběhy se odehrávaly v létě, jindy než o prázdninách se asi žáci do lesa nedostanou. Nedostatek znalostí působil místy úsměvně (při sběru malin dá do krmelce kaštiny, na pastvě jsou krávy a býci pohromadě) apod. – některá jsem zařadila na konec práce.

Jen 31 žáků dalo své práci vlastní název, 22 žáků vypracovalo úkol na počítači. Zápletka byla nejasná a často nezajímavá (viz následující tabulka a graf). Přímá řeč byla nejčastějším oživujícím prostředkem vypravování. Zajímavý výsledek zaznamenali sami žáci, kteří se dobrovolně rozhodli doplnit a opravit za domácí úkol koncept napsaný ve škole a oživit ho jazykovými prostředky, které si opsali z tabule. V závěru se měli vyjádřit, jestli jejich vypravování doznalo nějakých změn. A žáci napsali:

- je to čtivější
- víc jsem se vžila do děje
- je to napínavější
- přímá řeč tomu dodala šmrnc
- líp se mi to teď čte
- je to zajímavější

Zápletka:

Houby	17
Mrtvoly	4
Divoké prase	9
Ztratili se, zabloudili	10
Útěk z domova	4
Zranění	10
Sport	4
Pohádka, bajka	17
Záhadné bytosti	11
Sen	5
Odchýleno od tématu	3
Ostatní	6

Nejčastější kombinace

- houby + bloudění
- bloudění + záhadné bytosti
- sen + mrtvoly, zombie, upíři
- bloudění + zranění
- bloudění – našli chaloupku, kde na ně čekalo občerstvení

K zamyšlení

Velmi mě překvapila řada morbidních témat a egocentrické zaměření našich žáků. Tak alespoň některá ožehavá témata, která rozhodně stojí za zamyšlení:

- útek z domova
- po smrti učitelky pokračují ve výletu
- z dálky jsem viděl v dutině stromu zbraň, slezl jsem dolů, běžel ke stromu a vylezl k dutině, kde byla zbraň, pod ní byla krabička s náboji
- zranění žáci vždy najdou pomoc, ale mrtvá učitelka zůstala v lese

Nelogičnosti :

- za naší zahradou jsem vstoupil do neznámého lesa
- za jediný den obnovili pohřebiště
- v tajemném lese objevili cestu, která je dovedla přímo k jejich autu
- z jeho strašlivé huby cenil ostré tesáky
- na začátku výletu vystoupily děti z autobusu, který se krátce na to zřítíl ze svahu, než se vrátily z vycházky lesem, přijel pro ně jiný ☺
- to, co nás pronásledovalo, byl možná vlkodlak, měly jsme (holky) u sebe luk a šípy, tak jsme ho zastřelily
- mobilem (který v lese neměl signál) si zavolali pomoc
- sáhla jsem na kliku, dveře se otevřely a vzápětí se pootevřely
- děti si babičku z dětství nepamatovaly
- prodírali jsme se hustým lesem a najednou jsme uslyšeli prasknutí
- matraci si vyrobím z čisté kůry, kterou přikryji jehličím
- protože byla bouře, vyrobil jsem si ohnisko
- Záchranář se z vrtulníku spustil po žebříku. Zachránil mne, a tak udělal dobrý skutek. I vy dělejte dobré skutky!
- šli jsme zase do lesa, ale tentokrát jsme si vzali mapu
- vlk se procházel temným lesem, ve kterém nikdy nebyl
- vlk připravil důmyslnou past a doprostřed dal svůj prsten

- maminky si pro nás přijely, daly nám pohlavek, pusy a obejmutí
- vyšla z lesa a zjistila, že je na druhé straně
- vešel jsem do nově vysázeného lesa
- cesta byla dlouhá pět hodin
- viděl stádo krav a býků
- chodili jsme pořád kolem dokola, až jsme vyšli na neznámém poli
- neznámý les v Chebu
- kdybych měl foťák, vyfotil bych tu havěť, co kolem mne v lese běhala
- začali jsme chodit mezi keřiky, jestli náhodou nepotkáme rodiče
- zlomila jsem si v neznámém terénu nohu, přišli turisté a odnesli mě do chaty
- jednou za bílého dne jsme se vydali do lesa, hustá tma překrývala les
- jak jsme šli vedle sebe, viděli jsme tmavý les
- na rozcestí jsme se vydali na poslední cestu
- malý chlapeček
- vyšli jsme z lesa a před námi se ocitl les
- uviděl jsem povědomou bundu, obličej a hlas
- když jsem se vrátil ze začátku lesa, tak jsme právě vyráželi od auta
- ze začátku jsme les znali, ale potom už ne
- vylezl jsem na střechu krmelce, abych tam přespal
- vzadu jsme uviděli něco záladně krásného
- nasbírala jsem do košíku maliny, a když jsem došla ke krmelci, dala jsem tam kaštany a suché pečivo
- přiběhla rezavě zrzavá liška
- jak tak putoval cestou k místnímu starostovi (nesl dopis do vedlejšího domku)
- prchal jsem před vlkem, tak jsem k němu přistoupil a viděl jsem, že mu pytláci dali ostnatý obojek, opatrně jsem se přiblížil, abych ho sundal, vlk se na mě vděčně zadíval a utekl do lesa
- nasedli do auta a šli a šli a šli
- šli jsme se projít do neznámého lesa, viděla jsem krásný potůček, potůček mi připomněl, že jsem jako malá k tomu potůčku chodívala, když mi bylo nejhůř
- podívá se na nějaký strom a uvidí ten duben

- začne šplhat na nějaký dub, byl to strom
- šli a šli a šli, až konečně dorazili k lesu, les byl temný, báli se a utíkali domů
- vyhýbal se obrovským mravencům, neboť nevěděl, co se v nich ještě skrývá
- za sedmero horami a sedmero řekami byl les a v tom bylo vždy ticho, druhý den v lese nebylo ticho, ale bylo slyšet dupání
- sjeli jsme dolů a sjeli jsme doly
- tam na nás čekali rodiče a doma na nás čekal teplý oběd
- když šli lesem, našli konečně dědečka, postavili ponorku a bezpečně se dopravili domů
- narazili na jeden les, byli před neznámým lesem, dohodli se, že je to obyčejný les
- při hledání východu z lesa se každý vydal jinou cestou a za hodinu se sešli uprostřed lesa
- a pak jim došlo, že je to neznámý les
- uviděli jsme hezký les, tam jsme na hezkém místě uviděli hezké místo na táboření, tak jsme rozdělali oheň a postavili stany
- šli jsme za šuměním listí, ale nikoho jsme tam neviděli
- Klára dostala nápad zavolat policii, ale v lese nebyl signál, vylezla na strom, a tam byl
- policie přijela, odvezla upíra a holkám ukázala cestu k jejich stanům
- jeli jsme do starého zámku, cesta vedla neznámým lesem, celý jeden jsme bloudili, šli jsme celé dny, ale pár metrů od bylo pohřebiště
- vyšli jsme z lesa a našli nás záchranáři
- z ničeho nic jsem šel dál
- běžela za motýly, než si všimla, že je v hlubokém, neznámém lese
- když jsem se otočil a koukl, najednou tam stál lední medvěd
- byl to krásný jehličnatý les, kde pod dubem spal ježek stočený do klubíčka
- bloudila v lese, zacházela pořád hlouběji, protože nemohla najít cestu z lesa, v tu chvíli potkala babičku, která ji znala a pomohla jí najít cestu domů
- když jsme měli celý košík otrávený, šli jsme domů
- Jana, Radek, Jáchym a já jsme už cestu nenašli. Rozdělili jsme se. Jana s Radkem šli na sever, já s Martinem šli na jih...

- přiběhla mezi jednou hodinou
- hned vedle ležela chaloupka
- když tam došel, viděl, že je tam bludiště, dlouhou dobu bloudil v bludišti
- najednou před sebou uviděl velikánskou horu, ale hned se pustil do šplhání, aby ji co nejdřív přešel
- potom uviděl svoji chaloupku a šel domů
- honilo mě asi padesát policajtů, viděl jsem totiž světla baterek, proto jsem zamířil do lesa
- hezká holka šla s maminkou na houby, a protože byly Velikonoce, rozhodly se, že si udělají něco z hub, a tak sbírali
- po chvíli uviděl krásný hřib, tak pro něj šel
- přiběhly stráže a vzaly Nikolase pryč, Nikolas utekl domů a jako by nic
- vedoucí na táboře nám řekli, že si z důvodu nepříznivého počasí máme vzít nějaké staré boty
- vedly tam dvě cesty a jedna, kterou přišla, najednou se rozběhli po jedné z cestiček a ta se rozpojovala do dalších. Vybrala si jednu a už se ztratila
- když byl malý i mladý
- ta zmije chtěla klid a když ho nemá, tak leze za námi
- jako každé úterý jdeme do lesa pro šípky na čaj, do toho lesa nikdo nevkročil už padesát let
- vlk vyšplhal na strom a shodil straku z hnízda
- našli jsme jeskyni a vlezli do ní a já šel mezitím pro kůru, aby nám nepršelo na hlavu
- byla jsem zoufalá, a proto jsem hledala kamennou cestu zpět
- hodně mě to bolelo, a tak jsem volala o ochotnou pomoc
- když jsme bloudili a bloudili, houbařili jsme dál
- až došel k neznámému lesu a ani nevěděl, kam došel, bylo to v obrovském lese

Závěr

Nácvik vypravěčských dovedností žáků na 1. stupni slouží jako průprava pro docvičení slohového útvaru vypravování na 2. stupni. Žáci by po ukončení 1. stupně měli být schopni vyjádřit jasně, srozumitelně, souvisle a plynule většinu svých myšlenek.

Při zkoumání vzorku žakovským prací jsem zjistila, že žáci potřebují příliš mnoho slov na vyjádření svých pocitů a myšlenek. Malá fantazie je patrně ovlivněna nabídkou filmové tvorby a ne právě nejlepší komunikací s vrstevníky..

Z tabulek a grafů je zcela patrné, že rozdíly mezi jednotlivými dovednostmi žáků pátých ročníků jsou značné. Poměry zastoupení zkoumaných slovních druhů svědčí o poměrně malé slovní zásobě, pravděpodobně v důsledku nedostatečných čtenářských dovedností a nižší frekvenci ústní komunikace v rodině, která je nahrazována komunikací s monitorem či televizní obrazovkou.

Více než čtyři pětiny žáků pracovaly s osnovou a s konceptem, a to i přesto, že paní učitelky uváděly, že nechají žáky prepisovat koncept jen občas. Harmonický úvod a závěr, přímou řeč a členění textu do odstavců zvládla necelá polovina žáků. Jen o málo víc žáků pracovalo se zápletkou a s rozuzlením. Necelá pětina použila jako oživení ich formu a ještě méně žáků zařadilo do svého vypravování přítomný čas sloves.

Celkově lze tedy konstatovat, že zjištěné výsledky se pohybují kolem průměrných hodnot a v každém případě bude nutné s nimi dále pracovat.

Pro učitelky 1. stupně to znamená využívat každé možnosti procvičovat a nadále rozvíjet hry se slovy, upevňovat a prohlubovat získané dovednosti svých žáků, pracovat s osnovou, konceptem, odstavci, nabízet žákům tvůrčí činnosti a aktivně je zapojovat do zlepšování jejich vlastních vypravěčských dovedností.

4 Seznam použité literatury

ČECHOVÁ, M., KRČMOVÁ, M., MINÁŘOVÁ, E. Současná stylistika. 1. vyd. Praha : NLN, 2008. 381 s. ISBN 978-80-7106-961-4

HUBÁČEK, J. Didaktika slohu. 1. vyd. Praha : SPN, 1990. 236 s.

HUBÁČEK, J. Vyučování slohu v 1. až 5. ročníku ZDŠ. 1. vyd. Praha : SPN, 1970. 208 s.

JEDLIČKA, A., FORMÁNKOVÁ, V., REJMÁNKOVÁ, M. Základy české stylistiky. 1. vyd. Praha : SPN, 1970. 224 s.

JEŘÁBEK, J., TUPÝ, J. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (se změnami provedenými k 1.9.2005). 3. verze. Praha : VÚP, 2005. 117 s.

KRUŽELOVÁ, M. Máme rádi sloh. 1. vyd. Praha : Portál, 2009. 128 s. ISBN 978-80-7367-550-9

MICHALÍK, P., ROUB, Z., VRBÍK, V. Zpracování diplomové a bakalářské práce na počítači. 2. vyd. Plzeň : ZČU, 2007. 68 s. ISBN 978-80-7043-458-1

SUDA, Z., Soubor úkolů z didaktiky mateřského jazyka pro studující učitelství 2. stupně základní školy. 1. vyd. II.díl. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2004. 129 s. ISBN 80-7043-262-2